

בס"ד

מחשבת ישראל ממ"ד

תורה ומצוות

יחידת הגבר

מהדורת ניסוי

כתיבה ועריכה:

הרב ד"ר יוחאי רודיק – מפמ"ר מחשבת ישראל

צוות הדרכה וסיוע:

הרב ד"ר חגי שטמלר
הרב גלעד שטראוס
ד"ר חנה ריקלין
יונתן מרמור
איתיאל גולד
שמואל מאור
אור אהרון

תוכן עניינים

4	מבוא
5	האם אדם דתי הוא עבד או בן חורין?
5	הרב זאב קרוב – מי הוא בן חורין?
7	הראי"ה קוק - בין עבד לבן חורין
8	הרש"ר הירש - ביאור המהות הפנימית של האדם
9	הרב אלימלך בר שאול - שתי לידות לאדם
11	"דתי בלב" – מדוע אנחנו מקיימים מצוות?
11	ריה"ל - הכוונה הרצויה
13	ריה"ל – הציווי האלוקי
13	ריה"ל – משל אוצר התרופות
14	ספר החינוך - השפעת המעשה על הכוונה
14	ספר החינוך – שלא לשבור עצם מן הפסח
16	"בן איש חי" – משמעות קיום המעשים בפועל
17	הרמב"ן – משמעות המצוות
18	הראי"ה קוק – קיום המצווה משפיע על העולם כולו
19	טעמי המצוות ומטרתן
19	מסכת סנהדרין דף כ"א (מְעוֹבָד)
20	הרמב"ם – חשיבות לימוד טעמי המצוות
20	הרמב"ם – מצוות ופרטי המצוות
22	הראי"ה קוק – דרישת טעמי המצוות
23	בן אהרון – סמליות יוצרת
24	הרב יוסף דב סולובייצ'יק – החוויה הדתית
25	"המגיד מדובנא" – "כי קרוב אליך הדבר מאוד"
26	הרמב"ם – תיקון הנפש ותיקון הגוף
27	חשיבות הפרטים הקטנים
27	מבוא
27	הרב סולובייצ'יק – חשיבות הפרטים ודיוקם
28	הראי"ה קוק – דקדוקי מצוות
29	הראי"ה קוק – התפעלות מהיצירה ומפרטי המצוות
29	הרב אלימלך בר שאול – המצוות הן שער אל הנפש
32	מחויבות או התחברות

- 32..... הרב יהודה עמיטל – בין התחברות למחויבות
- 36..... הרב שג"ר – "חוויה, מיסטיקה וחיידוש הנבואה"
- 38..... הרב שלמה אבינר – התחברות למצוות
- 40..... ערך לימוד תורה**
- 40..... הרמב"ם – חיוב לימוד תורה
- 40..... מהר"ל – "לעסוק בדברי תורה"
- 41..... הרב סלוביצי'יק – "והגית בו" – מעורבות ומסירות
- 43..... הרב סלוביצי'יק – משמעות דברי התורה שנשכחים
- 44..... התורה והחיים**
- 44..... ריה"ל – יסודות עבודת ה' על פי התורה
- 45..... ריה"ל – תורה ופרישות
- 46..... הרמב"ם – יחס התורה אל הגוף
- 47..... הרמב"ם – מצוות תלמוד תורה
- 47..... פרופ' נחמה ליבוביץ' – "לא יהיה לך אלוקים אחרים על פני"
- 48..... הרב עדין אבן ישראל (שטיינזלץ) – התורה – תבנית העולם כולו
- 49..... הראי"ה קוק – הקב"ה מתגלה בכל כוחות החיים
- 49..... הראי"ה קוק – הרחבת הקודש על חיי החול
- 51..... הרמב"ם – הוצאת כוחות הנפש לתכלית אחת
- 52..... הרב יוסף קאפח - המידות ודעת ה'

מבוא

אחד היסודות החשובים בעבודת ה' הוא קיום מצוות. פעמיים ביום אנו קוראים בתפילה את הפסוק: "והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי אשר אנכי מצווה אתכם היום" (דברים י"א, ג). נושא זה מעורר מחשבות ושאלות רבות:

- א. אני מאמין בבורא עולם בלב שלם. מדוע זה לא מספיק ואני צריך לקיים מצוות? 1. כתבו שתי
 - ב. כיצד נוכל להבין את דברי חז"ל במסכת אבות "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה" (אבות פרק ו' משנה ב'), והרי לכאורה המצוות הן עול ולא חרות? אבות נוספות
 - ג. מהו הערך של ה"פרטים הקטנים" בקיום המצוות? המטרידות אותך
 - ד. מדוע יש צורך בכוונת הלב בזמן קיום המצווה? אנא
 - ה. האם ראוי ונכון לחפש טעמים למצוות? המציאות.
- ושאלות רבות נוספות...
- להלן ננסה בע"ה להתמודד עם נושא קיום המצוות ומשמעותן, ונתפלל ונבקש כדוד המלך בשעתו: "הבינני ואצרה תורתך ואשמרנה בכל לב" (תהילים קי"ט, ל"ד).

האם אדם דתי הוא עבד או בן חורין?

במשנה במסכת אבות נאמר: "והמכתב מכתב אלוקים הוא חרות על הלוחות (שמות, ל"ב, ט"ז) אל תקרי חרות אלא חרות שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה" (אבות, פרק ו', משנה ב').

2. האם אתם מראים בקיום המצוות כעבדים או כבני חורין? הסבירו את תשובתכם.

משמעות דומה אנו מוצאים בשירו של ר' יהודה הלוי (ריה"ל):

עבדי זמן עבדי עבדים הם –

עבד ה' הוא לבד חפשי:

על כן בבקש כל-אנוש חלקו

“חלקי ה'! אַמְרָה נִפְשִׁי.

האם אכן עבדי ה' הנתונים לכאורה תחת עול תרי"ג מצוות, הם האנשים החופשיים?! מתאים יותר להגדיר כאנשים חופשיים דווקא את אלו שפרקו מעליהם עול תורה ומצוות, הם לכאורה חופשיים באמת...

נעיין בדברי הרב זאב קרוב בנושא הזה:

הרב זאב קרוב¹ – מי הוא בן חורין?²

דע מה שתשיב לעצמך

כל אדם שואף להיות בן חורין. שואף הוא לחשוב מחשבות עצמיות ומקוריות, ולנהוג בחייו על פי רצונותיו. והנה, בבואו לקיים תורה ומצוות הוא מרגיש הרגשת כפייה והכרת. התורה "מגבילה" אותו בכל מערכות חייו, שהרי דרישת התורה ממנו היא, להתנהג בכל רגע ורגע מחייו עפ"י הדרכתה, "בכל דרכיך דעהו". לכל יום מימות השבוע, ולכל היום כולו, ישנן הוראות בתורה כיצד להתנהג ומה לעשות. תפילות בזמן, ברכות לפני האוכל ולאחריו, מה מותר לאכול ומה אסור, וכן בכל דבר שהוא רוצה לעשות – התורה מורה לו אם לעשות או לא, ואם כן – כיצד.

לכאורה, אין מנוס מהמסקנה שחרות ותורה הם מושגים המנוגדים זה לזה. למרות זאת, אומרים חז"ל: "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה". (אבות פרק ו' משנה ב') האם באמת כך הוא הדבר? מהי כוונת דברי חז"ל?

¹ הרב זאב קרוב (1959-2018) היה ראש ישיבת השומרון, ר"מ במספר ישיבות ומרצה ליהדות במסגרות שונות ברחבי הארץ ומחבר ספרים.
² הכותרות למקורות השונים ביחידת הלימוד, נכתבו בדרך כלל על ידי צוות הכתיבה, לצורך הבהרת הנושא, ואינן מופיעות כך בספר המקורי.

כדי להבין מי הוא בן חורין, ומהו הקשר שבין אדם מישראל לתורה ולמצוותיה, יש לזכור שהחיים נכפו עלינו. מעולם לא נשאל אדם אם ברצונו להיוולד, היכן, ולאלו הורים, זוהי עובדה. אין פירוש הדבר שכפייה זו היא שלילית, אלא זוהי עובדה – נולדנו, בין אם אנו רוצים בכך ובין אם לא.

אם נתבונן היטב נבחין, שכשם שהחיים נכפו עלינו – כך גם חוקיהם. הן חוקי החיים הגופניים, והן חוקי החיים הרוחניים. בגוף – אדם נולד עם איברים מסוימים, ידיים, רגליים, כליות, לב, כלי דם, מוח ועוד. האדם חייב להתנהג עפ"י חוקי החיים שבאיברים אלה, כדי שיאריך ימים. הוא חייב לשתות נוזלים, שאם לא כן – ימות. כמו כן הוא חייב להכיל במזונו ויטמינים מסוימים, שאם לא כן – יחדלו מערכות גופו לתפקד כראוי, כך הוא הדבר גם בבעלי חיים, אלא שההבדל בין בעלי חיים לבני האדם הוא, שלאדם יש בחירה חופשית. ומהי בחירתו? בחירתו היא: האם להתנהג על פי הטבע שקיים בו או לא. אבל אין הוא יכול ליצור חוקי חיים חדשים בגופו ולשנות את טבעו. אדם יכול "לבחור" לאכול מסמרים, אך יאמרו עליו שזוהי התנהגות לא נורמלית. לכאורה מדוע? מדוע אין הוא יכול לומר שכיוון שרצונו לאכול מסמרים, אם כן זה מה שטוב בשבילו?

התשובה לכך היא, שכך הוא נולד. האדם נוצר באופן כזה שאכילת מסמרים מזיקה לבריאותו. הוא יכול לשמוח על מצב זה או להצטער על כך, אך זוהי עובדה. כשם שחוקי הגוף כפויים עלינו וטבועים בנו, כך גם חוקי הנפש, אדם נולד בעל אישיות מסוימת, עם תכונות המיוחדות לו. הבחירה שלו היא: האם להתנהג ולפעול עפ"י החוקים החיים האלה או לא, אבל אין הוא יכול לשנות את טבעו הקיים בו, כפי שבורא עולם יצר אותו. זוהי חירותו, שהוא מתנהג עפ"י התכונות והטבעים הקיימים בתוכו. להיות בן חורין פירושו: לעשות את מה שבאמת טוב ומתאים לו לעשות על פי חוקי החיים שאיתם נולד. לא תמיד כשאדם אומר "בא לי" – זה מבטא את חירותו. פעמים שהוא אומר כן, אך אלה הם רצונות הנובעים מהשפעה חברתית או משעבוד לסיסמאות שונות, אך האמת היא, שאין הדבר מתאים ומועיל לו כלל. יש לדעת, "שלא כל פתיחות או ויתור הם חירות, ולא כל כבילה או ריסון הם עבדות. ילד שהתרשל בלימודיו, ובהגיע החופש הוריו מונעים ממנו לצאת לטיול או מחנה, כדי שיתפנה להשלים את הפיגור בלימודים, במקרה זה לא נוכל לומר שהיציאה לטיול היא החופש האמיתי ואילו ריתוקו הוא שיעבוד וכבילה. אדרבה, חירותו ושלימותו של הילד תובעות ממנו התמסרות יתר להכשיר עצמו לחיים עצמאיים בבגרותו. מכאן שחירות וחופש אמיתיים הם כל מצב המאפשר לאדם להגשים בחייו את ייעודו ותכליתו, ומאידך כל חיי הפקרות המביאים להתדרדרות והסתאבות, המשחיתים את צלם אלקים שבאדם, כל "חופש" מעין זה הוא עבדות ושלילת עצמיותו של האדם" (מתוך מבוא של הרב פילבר ל"אורות התשובה" עמ' מ' – מ"א) נמצאנו למדים שלהיות בן חורין פירושו להיות נאמן לעצמו. השאלה שעל האדם לשאול ולברר היא: מי הוא? איך הוא יהיה נאמן לעצמו? כיצד יוציא את עצמו מן הכח אל הפועל?

3. *מִדַּע הַבְּטוּי
כַּא לִי" א
אֶטָא מִהַכֶּח
הַרְעַת חִירוֹת?*

זו מטרתה של התורה! התורה באה להורות לאדם ולעזור לו בגילוי תכונותיו, בחשיפת עצמו. התורה מתחילה מאיתנו "וחיי עולם נטע בתוכנו". האידיאלים והכוונות שנמצאות בתוך התורה כדי לעזור לנו למצוא את עצמנו.

"ישראל ואורייתא חד הוא" התורה אינה חיצונית לאדם כי אם מתאימה לתכונות חייו.

הנאמנות לעצמיות האדם כבן חורין, והיכולת לבחור בהגשמת הכוחות הנפשיים שנטע בנו בורא עולם, איננה רק נחלתו של היחיד אלא היא מהות שחרור של עם ישראל ממצרים והפיכתו מעם של עבדים לעם של בני חורין כדברי הראי"ה קוק:

הראי"ה קוק³ - בין עבד לבן חורין

עולת ראי"ה כרך ב', עמ' רמ"ה

להתלמד אנו צריכים איך לסגל לנו את אותו הרוח הגדול של החירות, אשר זרח עלינו אמנם בתקופות המאירות שלנו, ואשר יצא כברק נוצץ בהופעתה של הגאולה הראשונה, גאולת מצרים, אשר נגלה עלינו מלך-מלכי-המלכים הקדוש-ברוך-הוא בכבודו הגדול וקרבתו לעבודתו, שהיא חירותנו הגמורה, והרים אותנו משפלותה של העבדות הנכריה אשר שווא היא עבודתה.

ההבדל שבין העבד לבן-החורין איננו רק הבדל מעמדי, מה שבמקרה זה הוא משועבד לאחר וזה הוא בלתי-משועבד. אנו יכולים למצא עבד משכיל שרוחו הוא מלא חירות, ולהיפך בן-חורין שרוחו הוא רוח של עבד. החירות הצביונית היא אותה הרוח הנישאה, שהאדם וכן העם בכלל מתרומם על ידה להיות נאמן להעצמיות הפנימית שלו, להתכונה הנפשית של צלם אלהים אשר בקרבנו, ובתכונה כזאת אפשר לו להרגיש את חייו בתור חיים מגמתיים, שהם שוים את ערכם. מה שאין כן בבעל הרוח של העבדות,

4. מִדָּא
דְּרַחֲמֵי כְּתָב
הַרְבֵּי קוֹק
"לְהַתְּנִיחַ אֶת
צְרִיכֵי אִי
לְעַלְמֵי אֱלֹהִים
הַרוּחַ הַדָּוָה
הַחֵירוֹת" ? מִדָּא
יֵשׁ צִוְיָא בְּלִי מִדָּא ?

שלעולם אין תכן חייו והרגשתו מאירים בתכונתו הנפשית העצמית, כי-אם במה שהוא טוב ויפה אצל האחר השולט עליו איזה שליטה שהיא, בין שהיא רשמית בין שהיא מוסרית, - במה שהאחר מוצא שהוא יפה וטוב. ואנחנו לאורה הפנימי של החירות העצמית הזאת, "חרות על הלוחות, אל תקרא חרות אלא חירות", נסע ונלך להבליט יותר ויותר את עצמאותנו הרעננה הפנימית, שקנינו ע"י גילוי שכינה, אותה החירות שקנינו ע"י הפלא הגדול היחיד בעולם, שנעשה עמנו בעת שגאלנו ה' יתברך וגאל את אבותינו ממצרים לחירות עולם.

בואו נא, אחים, אל הסדר כולנו, יודע לנו שהננו בני-מלכים, ועם שהחירות היא גורלו הנצחי, לא עבד ישראל ולא יליד-בית ולא יהי לבוז, מאז אשר נשא ברמה, מיום חג חירותנו, את דגל החירות

³ הרב אברהם יצחק הכהן קוק, הראי"ה קוק (ה'תרכ"ה - ה'תרצ"ה) מגדולי התורה וההלכה. איש חזון, מקובל ופוסק הלכה, סופר ומשורר, רבה הראשי הראשון של ארץ ישראל. מגדולי ההוגים הציונות הדתית. עלה לארץ בעלייה השנייה וגילה יחס אוהד לאנשי היישוב החדש ולהתיישבות העובדת בארץ ישראל. היה מעורה בחיי היישוב היהודי בארץ, ובכלל זה בתחום החינוך. הקים בירושלים את הרבנות הראשית לישראל ואת ישיבת "מרכז הרב".

וביעור החמץ, אשר יבואו כמים בקרבנו וכשמן בעצמותינו על-ידי כוח-האיתנים של המפעל הקדוש והנאמן, בקיימנו את דבר-ד' גואל ישראל מעולם ועד עולם, אשר צונו לשמור את המצות. שמרו את החירות ואת ביעור החמץ, והגאלו מהרה גאולה שלמה.

הרב קוק לעיל לימד אותנו שהעבדות לא מתבטאת במצב החיצוני של האדם אלא במצבו הנפשי של האדם. אדם שמשועבד ליצריו, או משועבד לסביבה, הרי שלמרות שהוא בן חורין לכאורה, במהותו הפנימית איננו משוחרר אלא עבד. עולם המצוות מותאם לנפש האדם ומאפשר לו להיות בן חורין דווקא בהיותו מקיים מצוות. להלן נלמד את דברי הרש"ר הירש המדגיש כי אחד ההבדלים המהותיים בין האדם לבעלי החיים הוא שהאדם בן חורין ועושה את כל מעשיו מתוך הכרה שכלית.

הרש"ר הירש⁴ - ביאור המהות הפנימית של האדם

פירוש על התורה, דברים פרק ל"ג פסוק ב'

החוק הנצחי של העולם, שניתן בידי ה' והשולט בכל יצוריו - חוק זה מתקיים בכל היצורים שלא מדעתם ושלא לרצונם. הוא נקבע על ידי הדעת העליונה והרצון העליון, כי ה' קבעו ורצה בו והוא מבצע אותו על ידי רצונו הכל יכול. חוק זה שולט גם באדם שהוא היציר שנועד לחירות מוסרית, אך אין הוא מתקיים בו שלא מדעתו ושלא לרצונו אלא הוא ניגש אליו על מנת שיקבל אותו

5. מוצא
לדעתכם קבצ
הקב"ה לאדם
בחירה חופשית
מניצוד לאצלי
החיים? הסבירו.

בחירות רוחו ורצונו. חוק זה הוא התורה. התורה איננה אלא חוק ה' שנאמר אל האדם ושמתקיים מאליו בשאר כל היצורים. **כאשר האדם מקיים את התורה, הוא עושה מדעת ובחירות את מה ששאר כל היצורים עושים בלא דעת ובלא חירות...** האדם הוא נבון, חסר ישע ונטול משענת אם אין בידי התורה הזאת המבארת לו את פשר מהותו הפנימית וייעודו ומבטיחה לו את עזר בוראו ובורא עולמו. התורה ממלאת צורך פנימי של האדם.

⁴ הרב שמשון רפאל הירש (ה'תקס"ח - ה'תרמ"ח, 1808 - 1888): מייסד ומנהיג של האורתודוקסיה החדשה (השקפה הדוגלת בקיום מלא של המצוות, אך מקיימת קשר גם עם העולם המודרני), שנאבקה בתנועת הרפורמה בגרמניה. בשנת 1850 עבר לפרנקפורט כדי לשמש רב בקהילה חדשה - "עדת ישורון", ושם גם הקים וניהל בית ספר יהודי, שפעל לפי חזונו והתבסס על העיקרון של "תורה עם דרך ארץ" - שילוב לימודי קודש ולימודים כלליים. רש"ר הירש טיפח את השילוב של קודש וחול, של אורח חיים דתי קפדני והשכלה כללית ומעורבות בחיים הכלליים. רש"ר הירש תרגם לגרמנית וחיבר ביאור לחמישה חומשי תורה ולספר תהלים, ונוסף על כך פרסם גם שני ספרים המציגים את השקפותיו על היהדות: "איגרות צפון" ו"חורב".

נעיין בדברי הרב בר שאול להלן המדגיש עניין זה.

הרב אלימלך בר שאול⁵ - שתי לידות לאדם

מצווה ולב, עמ' 13 – 15

שתי לידות הן לאדם: אחת – בעל כורחו, ואחת – מדעתו, אחת – על ידי אחרים ואחת – על ידי עצמו. ראשונה – לקתה בחבלי לידה, שנייה – התברכה בחבלי יצירה. ראשונה – מאורע לשעתה, שנייה – נמשכת כל ימי חייו של אדם. ראשונה – עיקרה לידת גוף, שנייה – כולה לידת נשמה. ראשונה – יציאתו מבטן אימו לאוויר העולם, שנייה – התגלות מהותו על ידי תורה ומצוותיה. וכך אמרו חכמים:

6. מִדָּא
 "הַפִּיִּה
 הַשְּׁנִייה"
 נִשְׁכַּח כִּי
 יֵאֵר חַיִּים
 הַאֲדָמָה?

"כל העושה תורה לאמיתה, מעלין עליו כאילו הוא עשה וברא את עצמו." (מדרש תנחומא, פרשת 'כי תבוא', א') מפני שפתח לנפשו שערי חיים חדשים. נתן חיים לתורה ועשה את חייו תורה. עשה את עצמו עשייה חדשה מעיקרה ונעשה שותף ליוצרו בתכלית בריאתו את האדם. זה היסוד: "כל מעשה מצווה הוא כאילו מדליק נר לפני הקב"ה ומחיה נפשו שנקראת נר, שנאמר 'נר ה' נשמת אדם' (משלי כ, כ"ז)" (שמות רבה, ל"ו). כל מעשה מצוה מדליק את פנסי הנפש, נותן לנפש ביטוי בחיים. ומתן חיים זה הוא מעשה בראשית של בריאה חדשה. כי בתנו ביטוי בחיים למלוא מהות הנפש שבו, הוציא אז אדם חדש לעולם. הביא עצמו מן העלם אל הגילוי, מסתר חביון למרחב חיים. נולד מחדש. נתנו סימן לדבר: תרי"ג מצוות כנגד תרי"ג איברים וגידים שבאדם... ואם תחסר מצווה אחת מן האדם הרי הוא כחסר אבר אחד מנפשו...

אשרי מי שנפשו בתורה ומצוותיה, ואיבריו מנגיין ניגונה של נפשו, וכל הליכותיו ועשיותיו הן אותיות של תורה על קלף החיים. פלוני זה זכה והגיע לכלל לידה שניה. נתגלתה מהות האדם שבו, ונתמלאו חייו.

אכן, מצוות התורה אינן בבחינת דברים חדשים בשביל הנפש, אלא הן לבושיה הטבעיים. לבושי מהותה עצמותה. מקבילות לכל גילוייה. אותן מצוות שהן לפנינו כתובות על גבי יריעות של ספר תורה, בעצם חקוקות הן בנפש עצמה מתחילת ברייתה. ואיתני אדם ועולם מיחידי הדורות, שידעו את שפת הנפש, היטיבו לקרוא מעל גבי נפשם את כל המצוות, ולקיימן בפועל עד שלא ניתנו. אברהם אבינו "אב לא למדו ורב לא היה לו, ומהיכן למד תורה, אלא זימן לו הקב"ה שתי כליותיו כמין שני רבנים והיו נובעות ומלמדות אותו תורה וחכמה" (בראשית רבה, סא; תנחומא, סוף ויגש). או בפשטות יתר: "מעצמו למד את התורה" (תנחומא, שם). הללו קיבלו תורה מנפשם בטרם ניתנה מן השמים במעמד הר סיני. וגם לאחר שניתנו המצוות בתורה. מגמתן באמת לפענח ולדובב את הכתב החרות על הנפש עצמה. הן במצוות המופנות במישרין על המוח והלב, והן בכל המצוות. אפילו באלה הנראות בטעות כחיצוניות לגבי הנפש. תפילין שעל הראש הן אותם תפילין שבתוך הראש. תפילין

⁵ הרב אלימלך בר-שאול (היתרע"א - ה'תשכ"ד, 1911 – 1964): למד בישיבות "עץ חיים" וישיבת "חברון" בירושלים. שימש כרב ומחנך בישיבת "הדרום" ברחובות ונבחר בשנת 1951 כרבה של רחובות ואב בית הדין. פיתח וטיפח מערכת קשרים מיוחדת עם הדור הצעיר. ספריו המפורסמים: מצווה ולב, מערכי לב, מן הבאר, ריח מים (ספריו עוסקים בהגות והלכה).

שכנגד הלב הן התפילין שבתוך הלב. "שימני כחותם על ליבך" (שיר השירים ח, ו). וכן כל המצוות כולן. הן אינן באות לחדש ערכין בנפש שאינם בה, אלא לחשוף ולגלות את הערכין העצמיים שלה ובתוכה, לשחרר את הנפש מכבליה, כבלי שיגרא ועצלות ויצרים, למען תוכל לתת חופש מלא לחייה הפנימיים.

אם אמנם נכון הוא, שכל דבר חיצוני הוא מועקה לנפש, עול ונטל ומעמסה, כהרכבת גוף זר, כעבדות ושיעבוד, הרי לגמרי לא נכון שיש במצוות, חלילה, שמץ משהו מעין זה, כי אם להיפך: המצוות הן עיצומה של נפש. הן חיות בה והיא חיה בהן. על ידן היא יוצאת ממסגר, נפדית ונגאלת, ובאה לכלל חרות מלאה, עליונה. ומי שנפשו אינה מתרוננת לקראת מצווה, ובשעת עשייתה הוא חש אפילו הכבדה כלשהי, משמע שנפשו נתונה בסד ומבוע אטום. והוא זקוק למאמץ של חינוך עצמי, של גילוי עצמי, של פדות פנימית. דבר זה יכול לבוא על ידי תלמוד תורה ומצוותיה, בכל כלי הבינה, בשקיקה וצימאון, בצפייה ונכונות לעשות את לבו לאכסניא של תורה; ודרך הלב יפציע האור לנפש פנימה, וממנה אל החיים בתרועת שמחה.

לאור המקורות שלמדנו נוכל לומר כי המצוות הנעשות מתוך כוונה נפשית נכונה אינן עול על האדם והמקיים אותן אינו עבד במוכן השלילי של עבדות. אדרבא, קיום המצוות נותן לנו אפשרות לגלות את עולמנו הפנימי ולהיות בני חורין הבוחרים את דרכם ולא משועבדים לכוחות אחרים. יש השואלים: "אכן קיימתי מצוות אבל אינני מרגיש שהמצוות חשפו את התוכן הפנימי שבאישיותי". כדי להתמודד עם טענה זו ניתן לומר כי הקב"ה שברא את האדם ונתן את המצוות הוא זה שגם יודע שדווקא המצוות הן האמצעי לחשוף את תוכנו הרוחני של האדם. נוכל להדגים זאת ב"משל מכונת הכביסה". רק יצרן מכונת הכביסה יודע מה הן ההוראות הנכונות להפעלת המכונה. כמו"כ ניתן לומר שאם עדיין לא הגענו ל"חיבור הפנימי" כנראה שצריכים להתאמץ יותר...

”דתי בלב” – מדוע אנחנו מקיימים מצוות?

אחת השאלות הנפוצות בלימוד האמונה היא מדוע יש צורך בקיום מעשי של מצוות ולא מספיקה האמונה הפנימית (“דתי בלב”). לכאורה, אם נעיין בספר תהילים, נקרא את הפסוק: “רם על כל גויים ה' על השמים כבודו” (תהילים קי"ג ד') פסוק זה עלול להביא למחשבה מוטעית כי הקב"ה הנשגב העליון איננו מתערב בעניינים קטנוניים של האנושות וממילא איננו משגיח ואיננו מבחין במעשים שאנו עושים. מצד שני, אם נקרא את הפסוק: “מי כה' אלוקינו המגביהי לשבת, המשפילי לראות בשמים ובארץ” (תהילים קי"ג, ה'-ו') נגיע למסקנה כי הקב"ה אמנם רם ונישא – “המגביהי לשבת” – אבל בד בבד מתערב בורא עולם במעשי האדם, משגיח עליהם ויודע היטב האם מקיים האדם את מצוותיו או לאו: “המשפילי לראות בשמים ובארץ”. ביטוי להשקפות העולם שהצגנו לעיל נוכל למצוא בתחילתו של ספר “הכוזרי”.

ריה"ל⁶ - הכוונה הרצויה

כוזרי, מאמר ראשון, פתיחה, סעיפים א'- ב'

שְׂאוּל שְׁאַלוּ אוֹתִי עַל מַה שִׁישׂ אֶתִּי מִן הַטְּעֵנוֹת וְהַתְּשׁוּבוֹת עַל הַחֻלְקִים עֲלֵינוּ מִן הַפִּילוֹסוֹפִים וְאֲנָשֵׁי הַתּוֹרוֹת, וְעַל הַמִּינִים הַחֻלְקִים עַל הַמּוֹן יִשְׂרָאֵל, וְזָכַרְתִּי מַה שִׁשְׁמַעְתִּיו כְּבָר מִטְּעֵנוֹת הַחֶבֶר אֲשֶׁר הָיָה אֶצְל מְלֶךְ כּוּזָר הַנִּכְנָס בְּדַת הַיְהוּדִים הַיּוֹם כְּאֲרַבַּע מֵאוֹת שָׁנָה כְּאֲשֶׁר נִזְכָּר וְנוֹדַע בְּסִפְרֵי דְבָרֵי הַקְּמִים, כִּי נִשְׁנָה עָלָיו חֲלוֹם פְּעָמִים רַבּוֹת כְּאֵלוּ מִלְאָךְ מְדַבֵּר עִמּוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: “כְּנֻתְךָ רְצוּיָה אֶצְל הַבּוֹרָא אֲבָל מַעֲשֶׂךָ אֵינְנו רְצוּי”.

וְהוּא הָיָה מְשַׁתְּדֵל מְאֹד בְּתוֹרַת הַכוּזָר עַד שֶׁהָיָה מְשַׁמֵּשׂ בְּעִבּוּדַת הַהִיכָל וְהַקְּרָבָנוֹת בְּעֶצְמוֹ בְּלֵב שְׁלֵם, וְכָל אֲשֶׁר הָיָה מְשַׁתְּדֵל בְּמַעֲשֵׂים הַהֵם, הָיָה הַמִּלְאָךְ בָּא אֵלָיו בְּלִילָה וְאוֹמֵר לוֹ: “כְּנֻתְךָ רְצוּיָה וּמַעֲשֶׂךָ אֵינְנו רְצוּי”, וְגַרְם לוֹ זֶה לְחַקֵּר עַל הָאֱמוּנוֹת וְהַדְּתוֹת וְהַתְּהִיחַד בְּסוֹף הוּא וְעַם רַב מִהַכוּזָרִים.

פתיחת הספר מלמדת כי יש ערך למעשה למרות שקיימת "כוונה רצויה". בשלב ראשון נפגש המלך עם הפילוסוף הטוען כי אין ערך למעשה כיוון שאלוקים נשגב מכל המעשים ואין לו עניין במעשיו הפרטיים של האדם. נעיין בדברי הפילוסוף:

אמר לו הפילוסוף: אין אצל הבורא לא רצון ולא שְׂנָאָה כי הוא נֶעְלָה מְכָל הַחֲפָצִים וּמְכָל הַכְּפֻנוֹת, כִּי הַכְּפֻנָה מוֹרָה עַל חֶסְרוֹן הַמְּכֻוֹן וְכִי הַשְּׁלֵמַת כְּפֻנוֹתוֹ שְׁלֵמוֹת לוֹ וּבְעוֹד שֶׁלֹא תִשְׁלַם הוּא חֶסֶר, וְכֵן הוּא נֶעְלָה אֶצְל הַפִּילוֹסוֹפִים מִיִּדְעַת חֲלָקֵי הַדְּבָרִים מִפְּנֵי שֶׁהֵם מְשַׁתְּנִים עִם הַעֲתִים וְאֵין בִּידְעַת הַבּוֹרָא שְׁנוּי. וְהוּא אֵינוֹ יוֹדַע אוֹתְךָ כֹּל שֶׁכֵּן שִׁיִּדַע כְּנֻתְךָ וּמַעֲשֶׂיךָ וְכָל שֶׁכֵּן שִׁישְׁמַע תְּפִילַתְךָ וְיִרְאָה תְּנוּעוֹתֶיךָ,

⁶ רבי יהודה הלוי, ריה"ל (1085 – 1140) נמנה עם חשובי הוגי הדעות וגדולי המשוררים שקמו לעם ישראל. ריה"ל חי את רוב שנותיו בספרד ופעל בה בתחומים שונים: חיבר שירים רבים, עסק בפעילות ציבורית, שימש כרופא ופיתח תפיסה רוחנית ומחשבתית מיוחדת במינה. גולת הכותרת של יצירתו המחשבתית היא "ספר הכוזרי". ספר זה נחשב לאחד מהספרים המרכזיים והמשפיעים ביותר על המחשבה היהודית. בניגוד לרמב"ם (שחי מעט אחריו) שניסה לשלב בין היהדות לפילוסופיה, ריה"ל יצא נגד שילוב זה וטען כי האמונה היהודית שונה במהותה מן הפילוסופיה. לקראת סוף חייו נמלה בלבו ההחלטה לעלות לארץ, על אף הקשיים המרובים לעשות זאת באותה תקופה. ריה"ל הפליג למצרים ומשם תכנן להמשיך לארץ. במצרים הוא התעכב לתקופה מסוימת ולא ידוע אם אכן הצליח להגיע לבסוף לארץ או מת במצרים. לפי האגדה, הגיע ריה"ל לירושלים ושם נדרס ע"י פרש ערבי.

ואם לאמרו הפילוסופים שהוא בראש הם אומרים זה על דרך העברה, מפני שהוא עלת העלות
בבריאת כל נברא, לא מפני שהוא בכונה מאתו...

הפילוסוף דורש אך ורק הכרה שכלית של האלוה, ללא שום מחויבות מעשית:

...האדם השלם ידבק בו מן המין האלהי אור שהוא נקרא השכל הפועל, ידבק בו שכלו הנפעל
דבקות-התאחדות עד שיגראה האיש ההוא כאילו הוא השכל ההוא הפועל אין ביניהם שינוי... וכאשר
תהיה על התכונה הזאת מן האמונה אל תחוש על איזה תורה תהיה ובאיזה
דת ובאיזה מעשה ובאיזה דבור ובאיזה לשון אתה מרומם, או בדה לעצמך דת
לענן הפניעה, ולרומם ולשבח ולהנהגת מדותיך וביתך ואנשי מדינתך, אם הם
סומכים עליה, או קח לך לדת הנמוסים השכליים אשר חברו הפילוסופים,
ושים מגמתך וכוננתך זה נפשך. וכללו של דבר – בקש זה הלב באיזה אפו שיתכו
לך אחרי אשר תבין כללי החכמות על אמתתם. ואז תגיע אל בקשתך, רצוני
לומר: ההדבק ברוחני, רצוני לומר – השכל הפועל. ואפשר שינבא אותך
ויודיעך העתידות בחלומות אמתיים ומראות נאמנות.

7. מלב כוזב
חלב כי
"הכוונה" רצויה
אבל המעשה
אינו רצויה.
הסמיו את
הצורק המעשה
נוסף על הכוונה
אלה.

המלך הכוזבי דוחה את דבריו של הפילוסוף:

אמר הכוזבי: רואה אני דבריך מספיקים, אך אינם מפיקים לשאלתי, מפני שאני יודע בעצמי כי
נפשי זכה ומעשי ישרים לרצון הבורא, ועם כל זה היתה תשובתי כי המעשה הזה איננו נרצה, אף על
פי שהכונה רצויה, ואין ספק שיש מעשה שהוא נרצה בעצמותו לא כפי המחשבות.

בניגוד לדברי הפילוסוף כי האלוה מנותק מהאדם ואיננו מבחין במעשיו, הפילוסוף שמע בהתגלות המלאך
כי "יש מעשה הרצוי מצד עצמו לא מצד כוונת עושהו".

בסופו של הדו-שיח ולאחר שנפגש עם הפילוסוף, המוסלמי, הנוצרי והחבר, הגיע מלך כוזר למסקנה כי
דווקא אמונת ישראל כוללת את המעשים הרצויים לפני האלוה. רק הקב"ה הוא המצווה ויודע מה הם
המעשים הנכונים ומכאן נגזרות המצוות המופיעות בתורה:

ריה"ל – הציווי האלוקי

כוזרי, מאמר ראשון, סעיף צ"ח

אמר הכוזרי: כבר עזרת עצתי במה שעלה בדעתי ובמה שראיתיו בעלומי, פי אין האדם מגיע אל הענין האלהי אלא בדבר אלהי, רצוני לומר: במעשים שיצגים האלהים. ואם לא – הנה רב בני אדם משתדלים, אפילו החוזה והקוסם ועובד האש ועובד השמש והמשנים וזולתם.

בהמשך ספר "הכוזרי" מדגיש "החבר" כי הדרך להתקרב אל בורא בעולם היא אך ורק ע"י הציווי האלוקי. האדם איננו יכול "להמציא" דרכים עצמאיות כיצד להגיע ולהתקשר אל הקב"ה. החבר משתמש במשל יפה מאד "אוצר התרופות", ממנו אנו לומדים כי רק הרופא והרוקח יודעים מה הן התרופות הנכונות כדי להבריא את האדם ממחלותיו ולהביא אותו אל השלימות והבריאות. נענין בדברי "החבר" להלן:

ריה"ל – משל אוצר התרופות

כוזרי, מאמר ראשון סעיף ע"ט

אמר החבר: פו, פי הדברים אשר זכינו לקבל הרשמים ההם האלהיים אינם ביכלת אדם ולא יוכלו לשער כמותם ואיכותם, ואם ידעו עצמם לא ידעו זמניהם ומקומותם וחיבורם והזמון להם, צריך בזה אל ידיעה שלמה מפרשת תכלית הפאור מאת האלהים. ומי שהגיעו הדבר הזה וקיים אותו על גבוליו ותנאיו בלב שלם, הוא המאמין. ומי שהשתדל לתקן הדברים

1. הדגיא את fen
הסכא זכיא
התרופות כדנדילא
נחיה נחיה
יומיו fe אדס
מיו מיו

לקבל הענין שהוא במקור וסברות והקשות ממה שימצא בספרי החוזים, הורדת הרוחניות ועשית הטלסמאות, הוא הממרה, כי הוא מקריב הקרבנות ומקטיר הקטורות מהקשה וסברא, ואיננו יודע אמתת מה שראוי, וכמה, ואיד, ובאיזה מקום, ובאיזה עת ומי מבני אדם, ואיך ראוי להתעסק בענין ההוא וענינים רבים ספורם יאריך. והיה ככסיל, אשר נכנס באוצר רופא מפרסם כי רפואותיו מועילות והרופא איננו בו, ובני אדם היו מכונים אל האוצר ההוא לבקש התועלת, והכסיל ההוא היה נותן להם מן הפלים ההם והוא לא היה מכיר הרפואות, ולא כמה ראוי להשקות מכל רפואה לכל איש ואיש, והמית ברפואות ההם אשר היו מועילות להם, ואם יזדמן שיקבל תועלת אחד מהם בכלי מן הפלים ההם יטו בני אדם אליו ויאמרו כי הוא המועיל, עד אשר יטעם או יראו לזולתו תועלת במקרה יטו אליו ולא ידעו כי המועיל בעצמותו אמנם הוא עצת הרופא ההוא החכם אשר חבר הרפואות ההם והיה משקה אותם פראוי והיה מצוה החולה שיזמן מה שצריך לכל רפואה ורפואה ממאכל ומשקה ותנועה ומנוחה ושנה וקיצה ואויר ומשכב וזולתם. ועל הדרך הזה היו בני אדם קדם משה, זולתי מעט מזער, נפתים בנמוסי הכוכבים והטבעים ונעתקים מנמוס אל נמוס ומאלוה אל אלוה, ואפשר שמחזיקים ברבים מהם ושוכחים מנהיגם ומנהלם, ומשימם סבה לתועלות, והם בעצמם סבה לנזקים, כפי ההכנה והזמון. אבל המועיל בעצמו הוא הענין האלהי, והמזיק בעצמו הוא העדרו.

ריה"ל מלמד אותנו כי הדרך להתחבר אל הקב"ה היא רק באמצעות הדרך (המצוות) שבורא עולם נתן לנו, ואין די בכונת הלב.

ספר החינוך להלן מסביר לנו את ההיבט הפסיכולוגי של קיום המצוות והשפעתן על נפש האדם:

ספר החינוך⁷ - השפעת המעשה על הכוונה

פרשת תרומה, מצוות בניין בית הבחירה

הלא אמרנו כי עיקרי הלבבות תלויין אחר הפעולות, ועל כן כי יחטא איש, לא יטהר לבו יפה בדבר שפתים לבד, שיאמר בינו ולכותל חטאתי לא אוסיף עוד, אבל בעשותו מעשה גדול על דבר חטאו, לקחת ממכלאותיו עתודים ולטרוח להביאם אל הבית הנכון אל הכהן וכל המעשה הכתוב בקרבני החוטאים -- מתוך כל המעשה הגדול הוא יקבע בנפשו רוע החטא וימנע ממנו פעם אחרת.

ספר החינוך – שלא לשבור עצם מן הפסח

מצווה ט"ז

משרשי המצוה, לזכור ניסי מצרים, כמו שכתבנו באחרות. וגם זה גזעו מן השורש הנזכר, שאין כבוד לבני מלכים ויועצי ארץ לגרר העצמות ולשברם ככלבים, לא יאות לעשות ככה כי אם לעניי העם הרעבים. ועל כן בתחילת בואנו להיות סגולת כל העמים ממלכת כהנים ועם קדוש, ובכל שנה ושנה באותו הזמן, ראוי לנו לעשות מעשים המראים בנו המעלה הגדולה שעלינו לה באותה שעה. ומתוך המעשה והדמיון שאנחנו עושין נקבע בנפשותינו הדבר לעולם:

ואל תחשוב בני לתפוש על דברי ולומר, ולמה זה יצווה אותנו השם יתברך לעשות כל אלה לזיכרון אותו הנס, והלא בזיכרון אחד יעלה הדבר במחשבתנו ולא ישכח מפי זרענו, כי לא מחכמה תתפשני על זה, ומחשבת הנער ישיאך לדבר כן. ועתה בני אם בינה שמעה זאת, והטה אזנך ושמע, אלמדך להועיל בתורה ובמצוות. דע, כי האדם נפעל כפי פעולותיו, ולבו וכל מחשבותיו תמיד אחר מעשיו שהוא עושה בהם, אם טוב ואם רע, ואפילו רשע גמור בלבבו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, אם יערה רוחו וישים השתדלותו ועסקו בהתמדה בתורה ובמצוות, ואפילו שלא לשם שמים, מיד ינטה אל הטוב, ובכח מעשיו ימית היצר הרע, כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות. ואפילו אם יהיה אדם צדיק גמור ולבבו ישר ותמים, חפץ בתורה ובמצות, אם אולי יעסוק תמיד בדברים של דופי, כאילו תאמר דרך משל שהכריחו המלך ומינהו באומנות רעה, באמת אם כל עסקו תמיד כל היום באותו אומנות, ישוב לזמן מן הזמנים מצדקת לבו להיות רשע גמור, כי ידוע הדבר ואמת שכל אדם נפעל כפי פעולותיו, כמו שאמרנו:

2. "כח מצוה ימית היצר הרע כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות". - האם לדעתכם נ'תן להמית את יצר הרע? הסבירו תלמידיכם.

⁷ ספר החינוך מתאר את כל תרי"ג (613) המצוות שמופיעות בתורה על פי מניינו של המחבר. ההנחה היא שהספר נכתב לקראת סוף המאה ה-13, בין 1274 (שנת פטירת הרמב"ן) ל-1310 (שנת פטירת הרשב"א) בהמשך למסורת רחבה של מוני מצוות, ביניהם הספרים ספר המצוות לרמב"ם, ספר מצוות גדול וספר מצוות קטן. בעל ספר החינוך מתאר גם את טעם המצווה (בלשונו: "שורש המצווה"), דיניה, העונש המוטל על מי שלא מקיים אותה ופרטים נוספים. ספר החינוך בחר כמקור עיקרי את מניין המצוות של הרמב"ם. בחלק מהמצוות שהרמב"ן משיג עליהן – הוא מציע לא למנותן או למנותן באופן אחר.

ועל כן אמרו חכמים זיכרונם לברכה [מכות דף ב"ג ע"ב] רצה המקום לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, כדי להתפייס בהן כל מחשבותינו ולהיות בהן כל עסקינו, להטיב לנו באחריתנו, כי מתוך הפעולות הטובות אנחנו נפעלים להיות טובים וזוכים לחיי עד. ורמזו זיכרונם לברכה על זה באמרם [מנחות דף מ"ג ע"ב] כל מי שיש לו מזוזה בפתחו וציצית בבגדו ותפלין בראשו מובטח לו שלא יחטא, לפי שאלו מצות תמידיות ונפעל בהן תמיד:

לכן אתה, ראה גם ראה מה מלאכתך ועסקיך כי אחריהם תמשך ואתה לא תמשכם. ואל יבטיחך יצרך לומר, אחרי היות לבי שלם ותמים באמונת אלהים, מה הפסד יש כי אתענג לפעמים בתענוגי אנשים לשבת בשווקים וברחובות, להתלוצץ עם הלצים ולדבר צחות, וכיוצא באלו הדברים שאין מביאין עליהם אשמות וחטאות, הלא גם לי לבב כמוהם, קטני עבה ממתניהם, ומדוע ימשכוני הם אחריהם. אַל בני, השמר מפניהם פן תלכד ברשתם, רבים שתו מתוך כך כוס תרעלתם, ואתה את נפשך תציל. ואחר דעתך זה אל יקשה עליך מעתה ריבוי המצוות בעניין זכירת ניסי מצרים, שהן עמוד גדול בתורתנו, כי ברבות עסקינו בהם נתפעל אל הדבר, כמו שאמרנו:

"ספר החינוך" מלמד אותנו על ההשפעה הנפשית שיש לקיום מצווה על נפש האדם ואישיותו. כאשר אדם עושה פעולות חיוביות (מצווה) משפיע הדבר על מידותיו ודבקותו בבורא העולם. להלן נלמד את הרמב"ן הרואה במצוות זיכרון וחיזוק האמונה בקב"ה, בבריאת העולם, וביציאת מצרים.

”בן איש חי”⁸ – משמעות קיום המעשים בפועל

עוד יוסף חי, בחוקותי, ד”ה ”אם בחוקותי”

והיינו שאם לא יהיו המצוות נעשים על ידי מעשה ממש, אלא סומך האדם על הציור שהוא מצייר מעשה שלהם במחשבה בלבד, שמכוין וחושב מעשיהם בלבבו דווקא, יהיו משתכחים ממנו. כי דבר שצריך לזכרו במחשבה דווקא הוא עלול להשתכח מן הלב, יען כי הלב מלא טרדות ומחשבות מינים ממינים שונים, ויזדמן ברוב עיתים שיהיה לו בלבול וטרדה גדולה בהם, ואז ישכח לצייר מעשה המצוות ולכוון בהם. אבל חיוב המוטל על האדם לעשותו במעשה לא ישכחנו, כי המעשה היא גלויה, וכפי הטבע תהיה חקוקה בלבו ובמוחו ולא תשכח ממנו, כי הוא מלומד בה. ועוד כל האנשים מחויבים לעשותה, וכל אחד רואה מעשה חברו, והוא גם כן זוכר לעשות המצווה כמותם. וכיוצא בזה אמרו רבותינו זיכרונם לברכה ברבים לא חיישינן לשכחה דמדכרי אהדדי (=מזכירים אחד לשני), מה שאין כן אם מקיימים המצוות על ידי הרהור וציור שבלב... ועוד, אם יהיה האדם מקיים המצווה על ידי ציור שבלב בלבד, יהיה לפעמים דעתו מבולבלת, ולא יצייר הדבר כמו שהוא אלא יצייר אותו חסר או מהופך או מעורבב, דרך משל אם הוא אינו אוהו שופר בידו ותוקע, אלא יצייר בלבו שאוחז שופר בידו ותוקע תשר”ת, תש”ת ותר”ת, אפשר שיצייר הקולות חסרים או מהופכים ומעורבבים. אבל כיוון שנתלמד לאוחז שופר בידו ולתקוע הנה הוא תוקע הקולות כסדרן, כי מעשה שהיה עושה בשופר בעת שהיה אוהו בידו תזכירהו לעשות בכל שנה הקולות כמנהגו אשר נהג לעשותם. סימן לדבר מה שאמרו ”מצוות אנשים מלומדה”, שהלימוד לא יהיה קיים אלא על יד מעשה...

...נמצא המעשה היא שמירה למצוות שלא יתבטלו, וזה שאמר ”וְאֵת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ”, כלומר תעשו להם שמירה שלא יתבטלו ולא יחסרון. והשמירה הזאת תהיה על ידי העשייה שתעשו אותם במעשה ממש. ולא סגי (= מספיק) לכם לצייר אופן עשייתם במחשבה בלבד, ולכן נקיט ושמרתם ועשיתם בבת אחת, כי השמירה שלהם תהיה בעשייה. ולכן אמר נמי בפרשת קדושים ” וְשִׁמְרֶתֶם אֶת כָּל חֻקֹּתַי וְאֵת כָּל מִשְׁפָּטַי וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם אֲנִי ה' (ויקרא י”ט, ל”ז) ללמד שהשמירה של המצווה שלא תתבטל ולא תחסר כל בה תהיה על ידי העשייה שלה שהוא מעשה ממש.

⁸ הרב יוסף חיים מבגדאד (כ”ז באב ה’תקצ”ה - י”ג באלול ה’תרס”ט) היה מקובל, דרשן, מנהיג קהילה, מחבר ספרים ואחד הפוסקים הבולטים בקרב יהדות ארצות האסלאם. מכוונה הבן איש חי על שם ספרו.

הרמב"ן⁹ – משמעות המצות

פירוש לספר שמות, פרק י"ג, פסוק ט"ז

ובעבור כי הקב"ה לא יעשה אות ומופת בכל דור לעיני כל רשע או כופר, יצווה אותנו שנעשה תמיד זיכרון ואות לאשר ראו עינינו, ונעתיק הדבר אל בנינו, ובניהם לבניהם, ובניהם לדור אחרון. והחמיר מאד בעניין הזה כמו שחייב כרת באכילת חמץ (לעיל יב טו): ובעזיבת הפסח (במדבר ט יג), והצריך שנכתוב כל מה שנראה אלינו באותות ובמופתים על ידינו ועל בין עינינו, ולכתוב אותו עוד על פתחי הבתים במזוזות, ושנזכיר זה בפינו בבקר ובערב, כמו שאמרו (ברכות כא א): אמת ויציב דאורייתא, ממה שכתוב (דברים טז ג): למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיידך, ושנעשה סוכה בכל שנה:

3. *"הקונה מלצה
מלצה אחד וקפצה
מפתח...כבר הודה
מחידוש הצולט".
הספירו את דברי
הרמב"ן.*

וכן כל כיוצא בהן מצות רבות זכר ליציאת מצרים. והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישתכחו, ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמנות האלוהים. כי הקונה מזוזה בזוז אחד וקבעה בפתחו ונתכוון בעניינה כבר הודה בחידוש העולם ובידיעת הבורא והשגחתו, וגם בנבואה, והאמין בכל פינות התורה, מלבד שהודה שחסד הבורא גדול מאד על עושי רצונו, שהוציאנו מאותו עבדות לחירות וכבוד גדול לזכות אבותיהם החפצים ביראת שמו:

ולפיכך אמרו (אבות פ"ב מ"א) - הוי זהיר במצווה קלה כבחמורה.

שכולן חמודות וחביבות מאד, שבכל שעה אדם מודה בהן לאלוהיו, וכוונת כל המצות שנאמין באלוהינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כוונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין אל עליון חפץ בתחתונים מלבד שידע האדם ויודה לאלוהיו שבראו, וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים, זהו שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לאל שבראם והמציאם ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריותך אנחנו.

ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבנו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו עונשו, הכל בגזרת עליון כאשר הזכרתי כבר (בראשית יז א, ולעיל ו ב). ויתפרסמו הנסים הנסתרים בעניין הרבים כאשר יבא בייעודי התורה בעניין הברכות והקללות, כמו שאמר הכתוב (דברים כט יג כד): ואמרו כל הגויים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת, ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלוהי אבותם,

⁹ רבי משה בן נחמן, רמב"ן (ד'תקנ"ה - ה"ל, 1195-1270): היה אחד מענקי הרוח הגדולים שהעמידה יהדות ספרד לדורותיה. הרמב"ן היה בעל השכלה רחבה בכל תחומי היהדות וגם בתחומי המדע והתרבות של תקופתו. הוא היה מנהיג ציבור ומורה הוראה לתלמידיו - ולציבור הרחב, פרשן התורה והתלמוד, איש קבלה, רופא ויועץ למלך. הרמב"ן יצא להגנת היהדות והיהודים בוויכוח עם הנוצרים - הוא ויכוח ברצלונה. כאשר נאלץ לעזוב את ספרד (בעקבות ויכוח ברצלונה), עלה לארץ ישראל ופעל לחידוש היישוב היהודי בירושלים.

שיתפרסם הדבר לכל האומות שהוא מאת ה' בעונשם. ואמר בקיום וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך.

המצוות אינן רק הדרך ליצירת קשר עם בורא עולם או השפעה על אישיותו הפרטית של מקיים המצווה. קיום מצוות משפיע על העולם כולו ומקדם אותו לדרגה רוחנית גבוהה יותר. נעיין להלן בדברי הראי"ה קוק באחת מאגרותיו בנושא זה:

הראי"ה קוק – קיום המצווה משפיע על העולם כולו

איגרות, חלק א', עמ' של"ט, איגרת שא

מכתבו היקר הגיעני. ואשר בעצתי ישאל, על דבר חיזוק של חיי הנפש לעבודת ד' בשמחה ובגבורה, קשה מאד לברר בדברים קצרים גם יסוד אחד מאדני העבודה הטהורה... בכל זאת לא אמנע הטוב להציב כלל גדול אחד, אף על פי שגם הוא לא יובן בכל עמקו כי אם על ידי שינון ולימוד מרובה, מכל מקום כבר יהיה בזה בית-יד לחפץ בחשק אהבת השם יתברך ואור תורתנו הקדוש. כי זה פשוט הוא שגם הירוד שבאנשים אם יציעו לפניו שיכול הוא בכל עת לעשות חסד על כל העולם כולו, הכולל בתוכו כ"כ היות עד אין תכלית, יתעורר בשמחה ובגבורה לעשות טוב, וכל העצלות והרפיון אינו בא כי אם מחוסר אמונה בגודל הטוב שעושים ממש עם כל היקום בעסק התורה, המצוות, העבודה, וזכיכות המידות, אשר עבור זה האיר ד' את עינינו בדברי קדושי עליון בעלי קבלת האמת, אשר הרחיבו המשכיות להודיע את גודל יקרת העבודה ואיך מעלים על ידה את כללות ההויה וכל פרטיה. אמנם צריך הדבר להתקרב אל הציור השכלי כדי שיהיה הזירוז אמיץ והשמחה מבוססה. זה הציור בא על ידי ההבנה של האחדות הרוחנית, דהיינו להשכיל שאור הנשמה של כל יחיד הוא מקושר עם הנשמה הכללית של כל ההויה כולה, שממנה שואב כל היקום לכל פרטיו את אור השלמתו, ובידינו הוא להוסיף אור בנשמה שלנו על ידי התורה, החכמה, המצוות, העבודה, והמידות הטובות, בכל עת ורגע, ובכל רגע שאנו מוסיפים אור בנשמתנו אם רק נשים דעתנו שלא על עצמינו בלבד אנחנו חשים כי אם על כל ההויה, כי 'כל פעל ה' למענהו' (משלי ט"ז, ד') מוסיפים אנו השלמה וחיים בכל. והצדיק מוסיף על ידינו אומץ בעבודתו, והרשע מתמתקת רשעתו באיזה מדה, והרהורי תשובה באים לו, ואפילו הבהמות והחיות מתבסמות לפי ערכן, ואפילו היצורים הנוטים להזיק ולהרחיב מתעדנים ומזככים, מזיו הקדושה הנוספת על ידי נשמה אחת השמה לב באמת על הכלל כולו, ואין צריך לומר גודל האור שמתוסף בצחצחות העליונות בנשמות, ובכל המדרגות של העולמות הרוחניים, שאין קץ ליפיהם והוד קדושתם וחמדתם. וזה נכון והגון לכל איש ביחוד מזרע עם קדוש, וביותר היושב על אדמת קודש ובפרט מי שזכו להסתופף בצלצח של עיר ד'. שכל ההויה החמרית והרוחנית קשורה בה כקשר הענפים בגזע ושורש. מובטח אני, שכל מה שזה היסוד יבורר יותר ויהיה נקנה ביותר בינה ודעת ובהדר אמונה שלמה... יתגבר בקרב הלב והנשמה אור השמחה והגבורה לאהבת ד' וחשק המצות וקדושת תורתנו הקדושה.

טעמי המצוות ומטרתן

בעולם של חוויות וריגושים נראות לפעמים מצוות מסוימות כמעשה טכני יבש המנותק מעולם נפשי ורוחני. לדוגמה, אכילת מצה בליל הסדר יכולה להראות כאכילה משעממת בלבד המנותקת מעולם רעיוני של חרות, שחרור, והזדהות היסטורית עמוקה עם עברו של עם ישראל. כדי להבין את מטרת המצווה והעולם הרוחני העומד מאחוריה, עלינו לחקור את טעמי המצוות ומשמעותן הרעיונית.

רבים בעולם המחשבה היהודית הדגישו את חשיבות חקר טעמי המצוות. בד בבד, יש הוגים שהתנגדו לחקר טעמי המצוות.

שתי סיבות עיקריות אנו מוצאים בדברי חז"ל מדוע לא לחקור ולדרוש בטעמי המצוות:

הסיבה הראשונה היא: יש האומרים שאין למצוות טעם הגיוני, אלא הן רק רצון ה'.

הסיבה השנייה היא שמקור המצוות הוא ציווי בורא העולם והמצוות נובעות מהשכל האלוקי העליון והבלתי מוגבל. לאור זה כיצד נוכל אנחנו, בעלי השכל המוגבל והמצומצם, להבין את הטעם האלוקי? השאלה איננה האם מותר לחקור בטעמי המצוות, אלא שלא נוכל לדרוש טעמי מצוות שמקורם אלוקי.

המסקנה המתבקשת לאור הדברים שלמדנו היא שאסור לנו להתנות את קיום המצוות בהבנת טעמיהן. **אנו מקיימים מצוות כי זה ציווי בורא עולם, ללא קשר אם נבין את טעמי המצווה או לאו.** אחרי שאנו מבטלים את רצוננו בפני רצונו של הקב"ה, **אנו יכולים לחקור את טעמי המצוות ומטרתן, מתוך מודעות שבסופו של דבר יתכן וטעם המצווה הוא מה שאנחנו כבני אדם מבינים אותו, אולם בוודאי שקיים טעם עליון ונשגב מהבנתנו.** להלן נעיין במקורות שונים בנושא החשוב של טעמי המצוות ומטרתן.

מסכת סנהדרין דף כ"א (מעובד)

"ולא יסור לבבו" (דברים י"ז). אמר רבי יצחק: מפני מה לא נתגלו טעמי התורה? שהרי שני מקומות נתגלו טעמים ונכשל בהם גדול העולם. כתוב: "לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה", ו"לא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו". אמר שלמה: אני ארבה ולא אשיב, אני ארבה ולא אסור. וכתוב "ותצא מרכבה ממצרים" (מלכים א', י') וכתוב "ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו" (שם י"א).

הרמב"ם¹⁰ – חשיבות לימוד טעמי המצוות

הלכות מעילה, פרק ח'

ראוי לאדם להתבונן במשפטי התורה הקדושה, ולידע סוף עניינם כפי כוחו. ודבר שלא ימצא לו טעם, ולא ידע לו עילה - אל יהי קל בעיניו; ואל יהרוס לעלות אל ה', פן יפרוץ בו. ולא תהא מחשבתו בו, כמחשבתו בשאר דברי החול. בוא וראה, כמה החמירה תורה במעילה: ומה אם עצים ואבנים ועפר ואפר-- כיון שנקרא שם אדון העולם עליהם בדברים בלבד, נתקדשו; וכל הנוהג בהן מנהג חול, מעל בה--ואפילו היה שוגג, צריך כפרה. קל וחומר למצוות שחקק לנו הקדוש ברוך הוא--שלא יבעוט אדם בהן, מפני שלא ידע טעמן; ולא יחפה דברים אשר לא כן על ה', ולא יחשב בהן מחשבתו בדברי החול.

4. הסבירו בלשונכם את דיומי המצוות לצ'ים ואפני. מה מקשה הרמב"ם? אמת? אמת?

קיימת נטייה אצל האדם לזלזל בעניינים שאינו מבין את טעמם. בדברי הרמב"ם לעיל ראינו כי גם לאחר מאמץ לגילוי טעמה של מצווה מסוימת, אם לא מצאנו לה טעם, עלינו להבין כי החיסרון הוא ביכולת הבנתנו האנושית המוגבלת. בספרו "מורה נבוכים" להלן, מתווה הרמב"ם את השקפתו העקרונית בעניין טעמי המצוות:

הרמב"ם – מצוות ופרטי המצוות

מורה נבוכים, חלק ג', פרק כ"ו

כשם שנחלקו בעלי-העיון מבני-התורה אם מעשיו יתעלה באים בעקבות חוכמה, או בעקבות חפץ בלבד ולא מתוך בקשת תכלית כלל, כן נחלקו אותה מחלוקת עצמה בצוים שצוינו. כי יש מי שאינו מבקש לזאת טעם כלל ואומר שהמצוות כולן באות בעקבות חפץ בלבד. ויש מי שאומר שכל צו ואיסור מהן באים בעקבות חוכמה ומכוננת בהם תכלית כלשהי, ושכלל המצוות יש טעמים, ובשל תועלת כלשהי נצטוונו בהן. לכולם יש טעם ואין אנו יודעים את בחינת החוכמה בזאת. זאת היא שיטת כולנו, ההמון ויחידי הסגולה. לשונות הכתוב ברורים באשר לזאת: חקים ומשפטים צדיקים (דברים ד')...

¹⁰ רבי משה בן מימון, הרמב"ם (ד' תתצ"ח - ד' תתקס"ד, 1138 – 1204): מגדולי הפוסקים וההוגים בכל הדורות, מדען, רופא ומנהיג, אחד האישים הנערצים ביותר בעולם התורה. חיבר ספרי הלכה ומחשבה חשובים, כאשר הבולטים מביניהם הם: "משנה תורה" – חיבור הלכתי מקיף על כל תחומי ההלכה, מהווה בסיס לכל עולם ההלכה שנכתב אחריו. "מורה נבוכים" – חיבור הגותי העוסק ביסודות הפילוסופיים של היהדות. על עוצמתו האינטלקטואלית והישגיו הנדירים זכה לכינוי "הנשר הגדול" וגם לקביעה כי "ממשה [רבנו] עד משה [בן מימון] לא קם כמשה [בן מימון]". תנאי חייו ועבודתו של רמב"ם היו קשים ורצופי תלאות, אך לא מנעו ממנו ליצור ולכתוב ספרים מקיפים וחדשניים בתחום ההלכה והפילוסופיה היהודית, להתכתב עם מנהיגים ופשוטי עם ולשמש מנהיג לקהילות ישראל במצרים ובארצות המזרח.

5. *מדוע קיימות מצוות איננו מבינים את הצורך במצוות? האם הן מביאות לנו טובה? האם הן מביאות לנו חט? האם הן מביאות לנו חיים?*

אלה הקרויים חֲקִים כגון שעטנו ובשר בחלב ושעיר המשתלח, אשר (החכמים) ז"ל אמרו עליהם במפורש: דברים שחקקתי לך ואין לך רשות להרהר בהם, והשטן מקטרג עליהן ואומות העולם משיבין עליהן, אין המון החכמים מאמינים שהם דברים שאין להם טעם כלל, ולא בקשה להם תכלית, כי זה היה מביא לידי מעשי שווא, כמו שצינו. **אלא המון החכמים מאמינים שיש להם בהכרח טעם, כלומר, תכלית מועילה, אלא שהיא נסתרת מאתנו, אם מפני ששקלינו אינם מספיקים ואם בשל חסרון ידיעתנו. לשיטתם יש לכל המצוות טעם, כלומר שלכל ציווי ולכל איסור יש תכלית מועילה.** יש מהם שבחינת התועלת שבהם ברורה לנו, כגון האיסור להרוג ולגנוב, ויש מהם שתועלתם לא התבררה לנו כמו לגבי אלה, כגון איסור העורלה וכלאי הכרם.

הללו שתועלתם ברורה להמון קרויים משפטים, ואלה שאין תועלתם ברורה להמון קרויים חֲקִים. החכמים אומרים תמיד: כי לא דבר רק הוא (דברים ל"ב) ואם ריק הוא – מכס, כלומר, אין מתן מצוות זה דבר ריק, חסר תכלית מועילה, ואם נראה לכם בדבר מן המצוות שהוא כזה, אזי החיסרון הוא בהשגתכם...

מה שראוי שכל שלם בשכלו יאמין בו בעניין זה הוא מה שאתאר לך, והוא שלכל המצוות יש בהכרח טעם, והציווי עליהן ניתן לתועלת כלשהי. ואילו הפרטים שלהן הם אשר עליהם נאמר שהם בגלל הציווי בלבד. דוגמה לזאת שהריגת בעלי-חיים מתוך הכרח התזונה הטובה תועלתה ברורה, כמו שעוד נבהיר. אבל שזה יהיה בשחיטה, ולא בנחירה, ובחיתוך הוושט ובית הבליעה במקום מסוים – אלה וכיוצא בהם לצרוף בהן את הבריות...

דוגמה למהות האמיתית של עניין הפרטים הוא הקורבן. כי לציווי להקריב קורבנות יש תועלת רבה ברורה, כמו שאני עתיד להבהיר. אך שקורבן זה כבש זה איל ושמשפרם מספר מסוים, לזאת לעולם לא יינתנו טעמים. לדעתי, כל מי שיתעסק במתן טעמים למשהו מפרטים אלה הוזה הזיה ממושכת שלא יסיר בה אבסורד, אלא יוסיף אבסורדים. מי שמדמה של(פרטים) אלה אפשר לתת טעמים רחוק מן האמת כמי שמדמה שלמצווה בכללותה אין תועלת מציאותית. דע שהחוכמה חייבה – ואם תרצה תאמר שההכרח גורם – שיהיו פרטים שאי-אפשר לתת להם טעמים. כביכול, דבר נמנע הוא לגבי התורה שלא יהיה בה משהו מן האופן הזה. זה נמנע מפני שאם תאמר: "מדוע כבש ולא איל?" אותה שאלה עצמה הייתה מתחייבת לו נאמר איל במקום כבש. והרי אין מנוס ממין כלשהו. וכן אם תאמר: "מדוע שבעה כבשים ולא שמונה?" היו שואלים כן לו אמר "שמונה" או "עשרה" או "עשרים". והרי בהכרח אין מנוס ממספר. זה דומה כביכול לטבע האפשר. שבהכרח אין מנוס מקיום אחד האפשריים, ואין שואלים מדוע אפשרי זה הווה ולא אפשרי אחר. כי אותה שאלה הייתה מתחייבת לו הגיע לידי מציאות האפשרי האחר במקום זה. דע עניין זה והבן אותו!

יש להדגיש. הרמב"ם אינו מזלזל חלילה בקיום פרטי המצוות, אלא רק מדגיש שאין לחפש טעם הגיוני לפרטי המצוות. נשים לב, בהמשך לדברי הרמב"ם לעיל, לדבריו החשובים של הרב קוק להלן, המזהה יסוד חשוב מאד בדברי הרמב"ם ונוקט עמדה כלפי דברים אלו:

הראי"ה קוק – דרישת טעמי המצוות

טללי אורות, מאמרי הראי"ה עמ' 18 – 19

כשאנו נכנסים לתוך אותה החלקה הרחבה להמקצוע הגדול של דרישת טעמי המצוות, לא נוכל להפטר מהשתוממות על דלות ההפריה בחלק הספרותי החשוב מאד הזה, שלפי תכנון היה ראוי להיות דשן ורחב הרבה יותר משאר מקצועותיה של דרישת התורה. בדורנו זה הננו מרגישים הרבה את חסרון החקירה במחקר הזה החשוב מאד; הדאגה על דבר חיזוק היהדות, העיונית והמעשית, מקפת את החלק היותר נכבד מבעלי הכישרון שבקרבנו, העומדים במעמד מוצק וקים על בסיס היהדות ונכונים להקריב את נפשם עליה. ולכאורה דבר פשוט הוא, שיסוד התחיה ותגברת החיים ואפילו העמדת הכוחות במצבם ההווה, צריך הוא להמשך מהזלת אור חיים פנימיים, מלח טל של דעה ורגש, הגורם לחבב ולהעמיד את המעשים הנסמכים עליהם. ולתכלית זו הלא העבודה היותר נצרכה היא: הרחבת הדרישה בטעמי המצוות באופן עמוק, המלא חיים מקוריים.

והנה הראשון אשר האיר את אופקנו בדרישת טעמי המצוות הוא הרמב"ם בספרו "המורה". אבל מה מאד נתפלא, אם נביא לידי חשבון את הרושם שעשו כל הגיונותיו בטעמי המצוות על כללות האומה ועל היחידים המצויים אצל החקירות הדתיות, מימיו עד הדור האחרון! פחות מכל הגיון ומחשבה היוצאים מספריו, הביא תנובה החלק הזה, של טעמי המצוות; לא נודעו לנו בו כמעט לא עקבות הרחבה, ולפי הערך, אף לא עקבות של חקוי. הדברים מעידים על עצמם, שיש כאן איזה חסרון שהוא צריך להתמלא, בשביל שיכנס במקצוע החביב הזה כח חיים חדש ואור זרוע ומפריא.

החוט החורז העובר בתוך טעמי המצוות של הרמב"ם ז"ל הוא: יסוד מחית עבודה זרה. בזה יש אמנם כח קולטורי (=תרבותי) יפה של העבר, המפיה ג"כ רוח חיים אידיאליים, גאון לאומי של השתתפות גדולה בבניין העולם הרוחני והתרבותי, אבל בטבעו הוא הולך ומתחלש, כי נקודת הזוהר היותר עליונה אצלו הוא העבר. ואולם באמת הרי היסוד היותר עקרי הגנוז ומקופל בטעמי המצוות ונמוקיהן הוא הסתיר; העבר לבדו, אעפ"י שהוא נכבד מאד, מ"מ יכול הוא לבוא עד לכדי ערך של ידיעה ארכיאולוגית, שאין בה תוכן לחיים בפועל, וההווה לבדו בוודאי לא יספיק להזריח אור אידיאלי המרום את הרוח, וממלאהו שירה והופעת קדש. ואולם כאשר יגיע זרם החיים של העבר, דרך ההווה, אל העתיד הגדול ההולך ומאיר, או אז ישתלמו תנאי החיים בתוך הרוח המדעי הזה, הן בעצם יקרת המדע הנשגב הזה לעצמו והן בפועלתו לתחית היהדות. אבל כל עוד שלא יחובר אל העבר זרם מקורי הזורם בכח מהעבר העתיק

6. הספיקו את דברי הרב קוק: "העבר לא יוכל הוא לבוא עד לכדי ערך ידעיה ארכיאולוגית, שאין בה תוכן פועל, וממלאהו שירה והופעת קדש. ואולם כאשר יגיע זרם החיים של העבר, דרך ההווה, אל העתיד הגדול והמאיר, או אז ישתלמו תנאי החיים בתוך הרוח המדעי הזה, הן בעצם יקרת המדע הנשגב הזה לעצמו והן בפועלתו לתחית היהדות. אבל כל עוד שלא יחובר אל העבר זרם מקורי הזורם בכח מהעבר העתיק

ומתפלש בכח בהוה ומוסיף אמצ' ואורה לעתיד נשגב המלא צפיות אידיאליות לרוממות וחיים, הוא עלול להלביש את היהדות בצורה ארכיאולוגית.

הרב קוק איננו מסתפק בהשקפת הרמב"ם הרואה בטעמן של המצוות "יסוד מחיית עבודה זרה". לפי הראי"ה קוק ההסתכלות השלימה על טעמי המצוות צריכה להסביר את מטרת המצוות כרלוונטיות לא רק למצבים היסטוריים בעבר, אלא גם להווה ולעתיד. יש לשלב את משמעותן של המצוות בעבר, בהווה ובעתיד לחטיבה אחת ולשאוב כח רוחני מהעתיד הגדול והמאיר. נדגים את הדברים: תיאור ימות המשיח ומשמעות עבודת ה' בבית המקדש העתידי במלא תפארתו תעניק כח להתמודדות עם ההווה למרות שבית המקדש עדיין לא נבנה.

בן אהרון – סמליות יוצרת

"אל המקורות", ספר שני, עמ' 97

סמליות יוצרת מהי? ... תורת הגרפולוגיה תורת הסמלים היא. צורה מסוימת המופיעה בכתב מסמלת תכונה מסוימת בנפש האדם. המפענח את הכתב קורא בשפת הסמלים את תכונות הנפש. בשעתו קמו גרפולוגים ושאלו את עצמם: אם אכן יוצרת תת ההכרה ומבטאת את תכונותיה בצורת הכתב, שמא קיים גם תהליך הפוך: השפעת צורות הכתב על תכונות האדם.

השאלה התעוררה בעקבות בעיות של ילדים מופרעים אשר נשלחו לייעוץ גרפולוגי, ואשר כתב ידם אישר וגילה את הצדדים השליליים שבהם. אז עלה הרעיון, להעמיד בפני ילדים אלה דגם כתב אשר צורתו מסמלת כל אותן תכונות חיוביות החסרות בילדים אלה, מתוך מגמה להחדיר בהם את התכונות החיוביות הללו, על ידי תרגילי כתיבה ממושכים, ולשפר בכך את התנהגותם. ניסיון זה עלה יפה, ומאז קם ענף חדש בגרפולוגיה בשם גראפותרפיה, היינו ריפוי ע"י כתיבה.

נמצאנו למדים, שכשם שתת ההכרה יוצרת צורות וסימנים בעלי משמעות, ללא שיתופה של ההכרה כלל, כן, ביטויים של צורות וסימנים בעלי משמעות - יוצר ומחדיר משמעות זאת לתוך תת-ההכרה, ללא שיתופה של ההכרה.

ומכאן - פתח דרכו נוכל להתקרב להבנתם של טעמי המצוות: למדנו, כי תת ההכרה מושפעת מביטויים של צורות וסימנים בעלי משמעות, וכי המשמעות הגנוזה בסמלים החיצוניים האלה חודרת ויוצרת את אופי האדם. ועל כן בקיים אדם מצווה, המסמלת רעיונות ומושגים, תכונות והשקפות, גם אם אין שכלו והכרתו של האדם מכירים ויודעים אותם, בכל זאת הם מוכרים ומובנים היטב לתת ההכרה של האדם. כל אלה חודרים פנימה ויוצרים את אופי האדם, תכונותיו ויסודות השקפתו, בתוך תוכה של תת הכרתו. אחר כך בא הדבר לידי ביטוי רוחני - דתי, מעשי - הכרתי, בחייו החינוכיים של האדם, כדרכה של תת ההכרה להתבטא ולהתגלות.

נבין מכאן את העושר הגדול והעצום הגנוז בתרי"ג המצוות ובסעיפיהן. כולן, כולן - גם אלה שאינן מובנות לשכלנו ולהכרתנו, מכילות בתוכן עושר עצום של סמלים יוצרים בכל שטחי החיים, בכל

7. יש אומרים "ל' זה לא יקרה" בהקשר לפסיכוסקספצוליות. הסבירו את טענתם וכי? ניתן לפנות להט' על פי הקט' שקראתם?

התחומים: הרוחניים והגשמיים, הפרטיים והכלליים. בכל מצווה ומצווה גנוז שלל רב של השפעות וסמלים שונים, אשר רק חלקם נתגלה על ידי חכמי הדורות, ואילו חלקם הגדול עדיין גנוז בסתרי רזי תורה. ואולם, זה המקיימן באמונה וברוח נכונה לקיים מצוות בוראו, גם אם לא ידע פשר הסמלים השונים, הנה מעשה המצוות עצמו פועל את פעולתו, והאדם הולך ומתחנך, הולך ומשתכלל בכל המובנים, בכל שטחי החיים, הגשמיים והרוחניים, הזמניים והנצחיים.

בניסוי שקראנו לעיל אנו רואים כי ישנן פעולות המשפיעות על נפש האדם באופן תת מודע, ולא תמיד ניתן לזהות את הטעם הגלוי של המצווה כדברי "ספר החינוך": "אחרי הפעולות נמשכים הלבבות".

הרב יוסף דב סולובייצ'יק¹¹ – החוויה הדתית

דברי השקפה, עמ' 253 – 255

נפשי בוחלת בכל אלו הדרשות הסובבות סחור סחור לנושא אחד: שמירת המצוות טובה לעיכול המזון, לשינה מתוקה, לשלום המשפחה ולעמדה חברתית. הפעולה הדתית בעיקרה חוויית סבל היא. כשהאדם מזדמן עם האל לפונדק אחד, הוא נתבע על ידי האל להקרבה עצמית, המתבטאת במאבק עם יצרי הפרימיטיביים, בשבירת הרצון, בקבלת 'משא' טרנסצנדנטלי, בויתור על חמדת בשר מוגזמת, בהסתייגות לפרקים מן הנעים והערב, ובהתמכרות אל המר המוזר, בהתנגשות עם משטר חילוני, ובכמיהותו אל עולם פרדוקסלי שאינו מובן לאחרים. הקרב את קרבנדך! זהו הצו העיקרי הניתן לאיש הדת. בחירי האומה, מאותה שעה שגילו את האל, התעסקו בפעולת הקרבה מתמידה.

הקב"ה אומר לו לאברהם: 'קח נא את בנדך את יחידך אשר אהבת את יצחק' וגו'. כלומר, אני תובע ממך את הקרבן הגדול ביותר...

מובן שסופה של החוויה, ששורשה סבל וחרדה, הוא גיל עולמים. בשעה שהסיר אברהם את בנו מעל המזבח על פי פקודתו של המלאך, נהפך הסבל לשמחת עולם, והחרדה - לאושר נצחי. תחילתה של פעולת הדת היא הקרבת העצמות, וסופה - מציאת העצמות. ברם, אי אפשר לו לאדם למצוא את עצמו מבלי שיקריב את עצמו עובר למציאה. אין האדם מוצא אלא מה שאבד לו, ואין מי שזוכה בדבר משלו, אם אותו דבר לא הופקע מבעלותו ורשותו קודם לזכייה.

אמנם התורה הבטיחה גם אושר זמני ממשי למקיימי מצוותיה, אבל אין הבטחת תועלת זו אלא תופעת לוואי למהותה הנשגבה של האמונה

8. הרב סולובייצ'יק לא
 נרתע מהדרכת
 הפסולה הדתית
 לפעמים כ"חויית
 סבל". מדוע לדעתכם
 הוא השתמש בהדרכה
 קיצונית זו? האם אתם
 מנדהים או אינכם
 מנדהים עם דבריו?
 נמקו את תשובתכם.

¹¹ הרב יוסף דב הלוי סולובייצ'יק (ה'תרס"ג - ה'תשנ"ב, 1903-1992): בצעירותו למד תורה מאביו, ר' משה סולובייצ'יק (בנו של הגאון רבי חיים מבריסק) וכן למד פילוסופיה באוניברסיטת ברלין. לאחר מכן עבר לארה"ב, שם שימש כראש ישיבת "יצחק אלחנן" והפך לאחד ממנהיגי הבולטים של היהדות בארה"ב בפרט ובעולם היהודי בכלל. אחד מפוסקי ההלכה וההגות החשובים במאה ה-20. נודע גם בלמדנותו המופלגת בגמרא והעמיד תלמידים רבים. הצטרף לציונות הדתית, ושימש כנשיא כבוד של "הציונים הדתיים של אמריקה".

באלוקי עולם החודרת הכל ומקיפה הכל, תכנית מהות זו היא למעלה מכל הצלחה סופית. כשאני מפקיע את הגישה התועלתית אל הדת, אני מתכוון לא רק ליחיד וצרכיו הפעוטים, כי אם גם אל הציבור וענייניו הגדולים. אין הדת מותנית בהליכותיו השימושיות של היחיד או הציבור, ואינה כפופה לצרכיו אפילו היותר חיוניים...

"המגיד מדובנא"¹² – "כי קרוב אליך הדבר מאוד"

כוכב מיעקב, פירוש על ההפטרות, הפטרת ויקרא

"ולא אתי קראת יעקב פי יגעת פי ישראל" (הפטרת ויקרא)

והדמיון בזה לעשיר אחד שבא מן הדרך ערב שבת סמוך לחשיכה ויהי הוא בא אל עירו ורץ מהר אל ביתו ואת החפצים שהיו בידו הניח בידי בעל העגלה. ויבוא אל ביתו וימהר וישלח נער אחד אל בעל העגלה להביא משם את חפציו. הנער הלך והביא לסוחר העשיר את חפציו ואמר לו: "הבאתי סחורותיך", ותוך כדי דיבור ניגב הנער בכנף בגדו את פניו מזיעה רבה.

אמר הסוחר: החפצים שהבאת אינם שלי. אמר לו הנער: לך ותבדוק בחדר, החפצים בוודאי שלך. אמר העשיר לנער: אין לי צורך לבדוק. החבילה שלי היא קטנה וקלה ואין בה כדי לגרום לך להזיע...

וזהו ממש מוסר חכמה נגד קצת המתחפשים ומראים בעצמם יגיעה בעבודתם. אמר עליהם "ולא אותי קראת יעקב" יען "כי יגעת בי ישראל", הלא בעבודה ואגודה שלי (=בתורה שלי) נאמר "כי קרוב אליך הדבר מאוד" כו' (דברים ל, י"ד). ומה זה יגעת מדוע אתה עיף ויגע כל כך? ואדרבא אם הייתה עבודתך תמה, היה ראוי לך בכל יום ללכת מעלה מעלה להוסיף נעימות ותעצומות ללכת מחיל אל חיל, כי זה הוא עֵד גדול ומופת נאמן על העושה לשמה מאהבתו את בוראו אשר צוה לעשות כן. אז יחליף כח ועצמה ירבה והמצווה עצמה תתקפה ותאמץ לבו ביתר כח ועוז לקיימה ביתר שאת ויתר עוז. ועתה יגדל כח העושה אחר העשייה יותר ממה שהיה לו קודם כמאמרם ז"ל: "הלומד על מנת ללמד מספיקים בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות" (אבות ד').

9. אַדוּאַ לַדַּעַתְכֶם
הַצַּנְנוּ אֶת דַּבְרֵי
"הַמְגִיד מְדוּבְנָא"
אִיךְ אַחֲרֵי הַרְבֵּ
סוּלְאָוּיִצ'יק? אַהֵי
אַסְקַנְתֶּכֶם?

ומאשר "יגעת בי ישראל", הוא לאות כי "ולא אותי קראת יעקב".

¹² רבי יעקב קראנץ, המגיד מדובנא (1741–1804) היה דרשן יהודי נודע בן המאה ה-18. היה יושב בבית המדרש ומלמד הלכה לבחורים, ואף דורש מפעם לפעם לפני המוני המתפללים על פרשת השבוע שלא על מנת לקבל שכר. את דרשותיו אמר ביידיש, וכלל בהן משלים וסיפורים, שיש להם ערך ספרותי בפני עצמם.

נסיים את לימודנו בעניין טעמי המצוות בדברי הרמב"ם:

הרמב"ם – תיקון הנפש ותיקון הגוף

מורה נבוכים, חלק ג', פרק כ"ז

כוונת כלל התורה - שני דברים, והם, תקון הנפש ותקון הגוף, אמנם תיקון הנפש הוא: שינתנו להמון דעות אמתיות כפי יכלתם. ומפני זה יהיה קצתם בפרוש וקצתם במשל - שאין בטבע ההמון לסבול העניין ההוא כפי מה שהוא:

אמנם תיקון הגוף יהיה בתיקון עניני מחייתם קצתם עם קצתם, וזה העניין ישלם בשני דברים, האחד מהם - להסיר החמס מביניהם והוא - שלא יעשה כל איש מבני אדם הישר בעיניו וברצונו וביכולתו, אבל יעשה כל אחד מהם מה שבו תועלת הכל; והשני - ללמד כל איש מבני אדם מדות מועילות בחברה, עד שישודר ענין המדינה:

ודע ששתי הכוונות האלה - האחת מהם, בלא ספק, קודמת במעלה, והיא - תיקון הנפש - רצוני לומר, נתינת הדעות האמיתיות; והשנית קודמת בטבע ובזמן - רצוני לומר, תיקון הגוף, והוא הנהגת המדינה ותיקון עניני אנשיה כפי היכולת. וזאת השנית היא הצריכה יותר תחילה, והיא אשר הפליג לדקדק בה ולדקדק בחלקיה כולם, מפני שאין יכולת להגיע אל הכונה הראשונה אלא אחר שיגיעו אל השנית הזאת. והוא, שכבר התבאר במופת שהאדם יש לו שתי שלמויות, שלמות ראשון, והוא שלמות הגוף, ושלמות אחרון, והוא שלמות הנפש.

🌻🌻 בין ציווי להזדהות 🌻🌻

ר' מנחם נחום מצ'רנוביל בעל הספר "מאור עיניים"¹³, היה אדם בעל לב רחב מאד ולא היה מסוגל לראות בצערו של אדם אחר. יום אחד הופיע אצלו אדם שאשתו הייתה חולה מאד וביקש עזרה כספית. הצדיק ר' נחום לא חשב לרגע, הוציא סכום כסף גדול מכיסו ונתן לעני.

מיד אחרי שיצא העני מביתו של ר' נחום רדף אחריו משרתו של הרבי וצעק: "הרבי מבקש שתיכנס אליו פעם נוספת". העני חשש אולי הרבי התחרט על סכום הכסף שנתן לו. נכנס העני לחדרו של ר' נחום והנה להפתעתו הושיט לו ר' נחום סכום כסף נוסף ואמר לו: "כשנכנסת אלי לא יכולתי לראות בצערך ונתתי לך סכום מכובד. לאחר שיצאת אמרתי לעצמי "נתת את הכסף כדי להשקיט ולהרגיע את צערך, ומצוות צדקה מה יהא עליה? הנה אני נותן לך סכום כסף נוסף לשם מצוות צדקה..."

¹³ רבי מנחם נחום (ה'ת"ץ - ה'תקנ"ח) ידוע כ"המאור עיניים" על שם ספרו. היה מתלמידי הבעש"ט ומייסדה של חסידות צ'רנוביל, חסידות ממנה יצאו ענפי חסידות אחדים המונים כיום אלפי חסידים, בהם: סקווירא, טשרנוביל, טאלנא ורחמסטרבאקא.

חשיבות הפרטים הקטנים

מבוא

"מבחינת אמונה, אף פעם לא פקפקתי, ההיפך, תמיד האמנתי בצורה מאד רצינית. עד היום אני מאמינה בצורה מסוימת. הצד הפילוסופי הרבה יותר מפותח אצלי מהצד של המעשים והמצוות. למרות שתמיד אבא שלי אמר שזאת בדיוק הנקודה שהיהדות שונה מדתות אחרות. ביהדות זה יותר מעשים ומצוות, וכל הדתות האחרות הן הרבה יותר פילוסופיה..."

לא יתכן שאני לא בסדר בגלל שאני מדליקה אור בשבת. זה ניראה לי לא הגיוני שמישהו יעניש אותי על דבר כזה. אני לא חושבת שזה חשוב לקדוש ברוך הוא כל כך. ואז הבנתי שיש קטנוניות בחלק מהדברים..." (מתוך הספר: ושודע לשאול עמ' 55 – 57)

הדוברת בקטע שקראנו מתייחסת לנושא מאד משמעותי בעבודת ה' וקיום המצוות. הנושא הוא: משמעותם וערכם של "הפרטים הקטנים" כחלק מעבודת ה'. מדוע לא מספיקה אמונת הלב וקיום מצוות מרכזיות: יום הכיפורים, שבת וכד'. מדוע עלינו לדקדק בכל הפרטים "הקטנים" ובמנהגים שקיבלו על עצמם הדורות הראשונים? כדי להתמודד עם שאלות אלו, ובעיקר כדי לפתוח דיון משמעותי בנושא זה, נלמד להלן מספר מקורות.

הרב סולוביצ'יק – חשיבות הפרטים ודיוקם

ימי זיכרון, עמ' 177

הפרט על דיוקו הוא חשוב מאד בעולם. כאשר המהנדס מכין שירטוט של מכונה, אסור לו לטעות אפילו בפרט הזעיר ביותר. טעות חשבונית כלשהי בתכנית או במבנה, תיטול מהתוצר כל אפשרות לתפקד. וכך הדבר בכל ענפי המדע. אין מדען רשאי לומר: "אני כשלעצמי אתעסק אך ורק בקווייה הכלליים ביותר של הנוסחה", מפני שאף הפרטים הזעירים הם חשובים. "אין בכלל אלא מה שבפרט" – זהו כלל גדול להבנת העולם... אף ביהדות שלנו אין עניינים גדולים, עיקרים ויסודות, שאותם בלבד חייבים לקיים, ופרטים זעירים שעליהם אפשר לוותר. כל דברי התורה כולה הם פרטים ועיקרים כאחד. מי שבורר לעצמו את העיקרים ומזניח את הפרטים. אינו נוהג לאמיתה של תורה. היהדות היא סך הכול של פרטים: תפילת מנחה, מתן צדקה, שמירת מנהגים וחומרות שדורות הראשונים קיבלו על עצמם, וכיוצאים באלה פרטים רבים... ה' צבאות – הוא מלך הצבאות של פרטים זעירים. עבודת ה' היא בשמירת הפרטים.

הרב סולוביצ'יק מדגיש בדבריו את ערכם של "הפרטים הקטנים" כחלק בלתי נפרד מהבניין הכללי של עבודת ה'. כמו מכונה גדולה שאיננה יכולה לתפקד אם חסר בה "חלק קטן", כך גם מערכת המצוות מהווה מעין "פזל" שהיעדר חלק קטן בו פוגם בשלימות הפזל. הרב קוק, בקטע שנלמד להלן, מתמודד עם השאלה כיצד נוכל להבין את ערכם של דקדוקי המצוות.

הראי"ה קוק – דקדוקי מצוות

מאמרי הראי"ה ב', נחמת ישראל"י, עמ' 288 – 290

יש שרבו דקדוקים, אפילו בנטייה לדברי קדושה ויראה של זהירות המצוות וכל טוב, מזיק לחסידות אמתיות ולשלמות של אמת. אין שקר שלא יהיה בו קצת אמת, אלא שכל זמן שאין מבררים את אותו הקצת. ומעמידים אותו בגלוי ובביאור על מכוננו – מתפשט הוא כח השקר על הכל...

ההתנגדות אל החוקיות בכלל מצאה את הד קולה בכנסיה כזאת, שהתחילה להיות נבנית מפליטי בני ישראל, אשר לאט-לאט עזבו את עמם ואת צור מעוזם, ובכח הרוחני שלקחו עמהם ע"י אותו הלשד אשר הספיקו לינק משדי ישראל, נצבו לו לצרים ואויבים. וכן ארץ הדבר הלוח וארוך, החוטים נטוו ונארכו, ארג גדול מיוחד של המסך המבדיל בין ישראל לעמים החדשים, שקבלו ע"י אותם היחידים את השפעתם, קם ונהיה. ממנו תוצאות, ע"י עוד כמה סבות גזעיות, חברתיות וכלכליות, שהתלקטו אליו, עד אשר השנאה הכבושה והאיומה שביניהם לישראל מצאה מקום מבוסס וקר נרחב. אבל התוכן הוא בנוי על השנאה-את-החוקיות, הנעוצה עמוק בסיעה זו, שקמה ותכבוש עולם מלא, היא כללות הנצרות... הרעל החודר והולך מצא לו מדי עברו לפעמים נכשלים יחידים מעמנו, ולפעמים ג"כ המון רב. בדורנו הגיע עד מרום פסגתו, הוא פגע במרביתו של הדור הצעיר, שהוא בעצמו עוד איננו יודע את תוכן קצפו והתרגזותו, אבל העין הצופיה יפה הבוחנת כראוי, היא מוצאת שפגעה בו המחלה הישנה... מחלת מאיסת החוקיות, שתוצאתה היא שנאת ישראל בהחלט...

10. א. מהי האמת
ומהו השקר
כפי שהם
מחנות הרב קוק?
ב. אמי מתכוון הרב
קוק בדבריו
"כנסיה כזאת,
שהתחילה להיות
נבנית מפליטי בני
ישראל...?"
ג. האם תולה הרב
קוק את
האנטישמיות
לדורותיה?
ד. מהי הצעת
התיקון של
החוקיות
המצוות?

עצמותה של האומה הישראלית, קיומה והווייתה, תוכנה הפסיכולוגי, תקוותה ומעמדה המדיני, - הכל תלוי, בנוי ומשוכלל, על יסוד אהבת החוק האלקי של קדושת המצווה והמשפטים. יודעת היא ומכרת, בהכרה אינסטינקטיבית, עמוקה וברורה, עד כדי מסירת נפש בשמחה, שכל עמדתה, ניצחונה, צניונה ותפארתה, הכל תלוי וקשור בקדושת אהבת החוקיות האלוקית...

כדי להסיר משרשה את המחלה של מאיסת החוקיות, עלינו להשתדל להגביר את פתיחת המעיין ממקורה של תורה, ולרומם את לחוחית הלמוד של האגדה ומהלך הרעיון של סתרי- תורה וגנזי יראת ה' טהורה. כשהמעין נפתח, וממקור נשמת-נשמתה של תורה הולכים הרעיונות ומתברכים ומתרבים, ע"י עסק בתורה לשמה במובנה הרחב, המלא והחי, שהיא מתמלאת בו בעסק קבוע בדרך טהרה, חכמה, גבורה וענוה.

אחד מההבדלים הבולטים בין היהדות לנצרות הוא ביחס למצוות. הנצרות בשלביה המתקדמים ביטלה את המצוות. הדבר קשור להתפשטות הנצרות ולקושי שלה לשכנע את מאמיניה לקבל עול מצוות קפדני, אך

הראי"ה קוק רואה את שורש הדברים בשנאת הרעיון של המצוות המעשיות. זוהי לדעתו גם הסיבה המרכזית לאנטישמיות כלפי עם ישראל – השנאה לרעיון קיום המצוות. התיקון למצב זה הוא בהעמקה בענייני אגדה ותורת הסוד המסבירים את משמעות המצוות וללימוד תורה לשמה כתורת חיים.

הראי"ה קוק – התפעלות מהיצירה ומפרטי המצוות

אורות התורה, פרק ג' סעיף ח'

בחכמות וידיעות העולם במציאות המוחש הננו רואים, שנכון לאמר עם "מה גדלו מעשיך ד"י ג"כ ברב השתוממות "מה קטנו מעשיך ד"י". כלומר כשם שהננו מתמלאים פלא על גודל המאורות, על המרחבים הגדולים, המלאים כוכבי שחק נפלאים, והכוחות הטבעיים האדירים, כן הננו מתפלאים בהסתכלותנו לעומק היצירה בקטנותה, בפרטי האברים של בעלי חיים היותר קטנים ודקות החומרים ודייקנות הכוחות שבמקומות היותר רחוקים, ועיי הידיעה השלמה של שני הקצוות, של הגודל והקוטן, יתמלא ציור המציאות בלבו של אדם על מתכונתו. וכן הוא גם בהתורה. כללות ההשגות העליונות שבה, בדעות הכלליות ובארחות הצדק העליונים והחכמות הרוחניות הנעלות, הם מראים לאדם עולם מלא של גדולה, של מושגים כוללים שהם ככוכבי שחק. אבל

11. הלכרי
 fe נא
 הכס"ף כחזר
 התרופות fe
 ריה"ף
 ככ"לרי. נא
 דאנה
 הפקת הרב
 קוק פאפי
 הנצחות 15
 fe ריה"ף?

דוקא מצד ההתרוממות הזאת צריך האדם לדון, שכשם שימצא רכוש גדול בכללים הגדולים, כן ימצא ג"כ תלי תלים של המון חדשות ונצורות על כל קוץ וקוץ, בכל פרטי פרטיה של תורה.

בהמשך לדברי הראי"ה קוק נעיין להלן בדברי הרב אלימלך בר שאול. הטיעון המרכזי בדבריו הוא: ערכן הרוחני הגדול והשפעתן של כל המצוות כולל אותן מצוות "קטנות" שלכאורה איננו מבינים את ערכן.

הרב אלימלך בר שאול – המצוות הן שער אל הנפש

מצווה ולב, שערי נפש, עמ' 16 – 18

כל מעשה מצווה הוא שער גדול לנפש, ואין להבדיל כלל בין מצווה למצווה, כי אין לנו כל מודד לקביעת עמקה או היקפה של שום מצווה. אפילו זו הקרויה קלה. אפילו זו שמבחינת זמנה ומקומה היא נראית לעין החיצונית כעין נקודה זעירה במשטח עצום המתמתח לכל הצדדין. אפילו זו שקיומה אינו מצריך אלא טרחה מועטת. אפילו זו שהיא כאילו פשוטה ושקופה בהחלט. באמת נאמר: "רחבה מצוותך מאד" (תהילים קי"ט – צ"ו, ועיין רש"י שם). עד אין שיעור, עד אין חקר. וגם פרט צנוע בהיקפה של מצווה, אפילו פרט צדדי לכאורה, צופן בחובו אוצרות מופלאים. עמקי-נשמה ורום-שחקים. ולא מבחינת הנסתר בלבד, אלא גם מבחינת הנגלה. הנה מצוות מזוזה:

לכאורה היא פשוטה ושקופה בצד הגלוי שבה: "כל זמן שיכנס ויצא יפגע ביחוד השם, שמו של הקב"ה, ויזכור אהבתו וייעור משנתו ושגיותו בהבלי הזמן, וידע שאין דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולם, ומיד הוא חוזק לדעתו והולך בדרכי מישרים (רמב"ם, מזוזה, פ"ו חיי"ג). אכן, מצווה יקרה וחביבה לנו מצווה זו הקבועה לפתחו של כל בית-דירה בישראל. הן היא

תזכורת ליוצא ולנכנס לבל ישכח את עצמו וחובתו בעולמו. הרי היא כאם מסורה זו החרדה על בניה בלכתם ובבואם, המלווה אותם במבטי אהבה ומקבלת אותם בפנים שמחים.

ברם ראה זה פלא: יש בה במצווה זו, גם מצדה הגלוי ובצורה החיצונית שבה, הרבה יותר משעולה על הדעת בהתבוננות ראשונה. יש בה גובה לא ישוער ועומק לא יתואר, יש בה במיצוי כל אותה תפיסה נשגבה של "קוב"ה ואורייתא וישראל – חד הם". כל אותה קרבה אינטימית, כביכול, בין ישראל לאביהם שבשמים. כל אותה הפיכה יסודית שהביאה תורה ישראל מפי ה', במחשבת האדם כעל האלוקות, ויחסה לאדם ויחס האדם אליה. מצווה זו בתכנה ובצורתה היא מחאה אדירה כנגד כל שארית של תפיסה אלילית. ומקצת שימת-לב יותר רצינית למצווה זו יש בכוחה לחולל מפנה מכריע לטובה אפילו בליבו של האדם שהוא רחוק ביותר מאמונת-אמת. אפילו את זה השקוע כולו בתהומה וטומאתה של עכו"ם, היא מסוגלת להביאו, בין רגע לרגע ממש, לאמונה שלמה באלוקי ישראל, עד כדי ניתוקו המוחלט מכל עברו, משפחתו סביבתו ועמו. עד לידי גיור בפועל, זה כחה של מזוזה. זה כחה של שימת-לב למצווה זו. זאת פעולתה בנפש האדם. זה גילוי אורה הפנימי.

ועל כך מוסרים לנו חז"ל לא דברי-עיון גרידא, על האפשר והצריך, אלא מעשה שהיה – על פרטיו הקטנים והגדולים. עובדא חיה שהיא דוגמה חיה. מעשה באונקלוס בר קלונימוס שנתגייר, והיה קיסר משגר אחריו קבוצות מאנשיו להחזירו, וכשבאו אליו נתגיירו אף הם בהשפעתו. לסוף שיגר אחריו קבוצת אנשים והזהירם שלא להשתעות עמו כלל בדברים אלא ליטלו ולהחזירו. כשבאו ונטלוהו ראה אונקלוס מזוזה קבועה בפתח, שם ידו עליה ושאל אותם: מה זה, אמרו לו: אמור לנו אתה, אמר להם: "מנהגו של עולם, מלך בשר ודם יושב בפנים ועבדיו משמרין אותו מבחוץ, ואילו הקב"ה עבדיו מבפנים והוא משמרן מבחוץ, שנאמר: "ה' ישמור צאתך ובואך", והתוצאה הייתה: נתגיירו גם הם (עבודה זרה י"א א'). דוק: הוא לא נכנס איתם לוויכוח

12. מנצח לצאתק
אונקלוס הצדיק
צדיק פרט מסויט
במלות מלכה
מאקוס להיכנס
ל"ויכוח ציוני צ'
מלכות וצלות"?

עיוני על אמונות ודעות, לא ניסה עליהם השפעה אישית, לא סיפר להם אותות ומופתים, אלא הצביע להם על פרט מסוים, בולט וגלוי, שבמצוות מזוזה: "הקב"ה עבדיו מבפנים הוא משמרן מבחוץ", וזה שהפך את ליבם לחלוטין. ברק-אור זה שפרץ לליבם השרוי בחשכה גמורה, גירש הימנו את כל הצללים. בפני גילוי זה שנתגלה להם באותו רגע מן המזוזה – לא יכלו לעמוד, בפני אמיתו המדהימה בפשטותה לא יכלו לעמוד לא חינוך ולא סביבה ולא אזהרת קיסר, הם פשוט נשתנו בן-רגע והיו לאחרים לאור ההדגמה החיה: של מושג מלכות טהור וקדוש שפירושו לא שלטון אלא חסד-השגחה, של אופי הדירה הישראלית שכבוד אלוקים חופף עליה, של יחס הבורא לנבראיו כאב לבניו ממש, של הרגשת האושר המיוחדת לכל בן-ישראל שהוא תמיד בצל ש-די יתלונן בשבתו בצאתו ובבואו, התפוררה לאבק פורח כל השקפתם הקודמת, היו כלא היו כל חייהם עד עתה, והרי הם כתינוקות שנולדו בו ברגע.

ודאי: לא כל מה שהבין הוא הבינו הם, ואין אנו יודעים כלל מה הבינו ועד היכן הגיעה השגתם. אבל הפרט שהועלה ע"י חכמים, שהובלט והודגש בסיפור, ללמד אותנו הוא בא: שגם התבוננות בפרט מסוים בנגלותיה של מצוה, יש בו משום גילוי אור גדול וחדש, עולם מלא.

מחויבות או התחברות

הרב יהודה עמיטל¹⁴ – בין התחברות למחויבות

מתוך החוברת: בין התחברות למחויבות, חמש שיחות על תורה, נוער וחברה

אני מבקש לדבר על מה שקורה אצל חלק מן הנוער הציוני-דתי, במוסדות תיכוניים ובמכינות קדם-צבאיות, ואני מניח שגם אצל חלק מבני ישיבות ההסדר. איני מדבר הפעם על תופעות של חילון, שלצערנו קיימות גם כן במוסדות תיכוניים, אלא על נוער שומר מצוות שפיתח לעצמו אידיאולוגיה חדשה. לפנינו תופעה מרתקת וגם מפחידה. מילת המפתח היא "התחברות". הדבר היחיד והבלעדי המסוגל לקשר את אותם בני נוער לתורה ולמצוות הוא מה שנקרא בשפתם "התחברות". סמכות ומחויבות - שני יסודות שבלעדיהם קשה לתאר אפשרות של חיים על פי התורה - הפכו להיות בלתי רלוונטיים אצלם. לא זו בלבד שמושגים אלה אינם מדברים אליהם, אלא יותר מזה - עצם השימוש במונחים אלה על ידי בני שיחם גורם לנתק מידי, שכן ההתחברות שעליה הם מדברים היא התחברות אישית, אינדיבידואלית וחויייתית. היקפה של תופעה זו לא ידוע לי, אבל יש לי הרושם שהיא הולכת ומתפשטת.

לפני שאמשיך לתאר תופעה זו ולדון אותה ברותחין, אומר מספר מילים על כמה מגמות חיוביות העומדות מאחוריה.

א. אין ספק שיש כאן ביטוי לחיפוש אחרי עבודת ד' משמעותית ורלוונטית לכאן ועכשיו. בתורה כתוב "ובקשתם משם את ה' א-להיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך" - הדרך מן השלב הראשון של "ובקשתם" עד השלב של "ומצאת" היא דרך ארוכה וקשה, אך בשום פנים אין לזלזל בעצם הביקוש.

ב. ניתן לראות בתופעה זו תגובה נגד העדריות והחד-גוניות, ההסתופפות תחת מטרייה של כמה סיסמאות וההסתפקות בהן, תופעות שבשנים האחרונות הפכו להיות מנת חלקו של הנוער הציוני-דתי ברובו.

ג. לטעמי, יש כאן תגובת מחאה כנגד היובש וחוסר הרוחניות שמאפיינים היום את בתי הכנסת של הציונות הדתית ברובם הגדול. זה התחיל, לדעתי, עם ייסוד בתי כנסת לנוער ובתי כנסת לצעירים. דבר זה נחשב בשעתו, לפני כמה עשרות שנים, למצוות עשה שהזמן גרמא. הנוער והצעירים לא הרגישו עצמם בבית בבתי הכנסת הקיימים, ובמידה מסוימת של צדק. אך במקום לחפש דרכים להשתלב בבתי הכנסת הקיימים, דבר שאמנם לא היה פשוט מסיבות שאין כאן המקום לדבר עליהן, הם ייסדו בתי כנסת על טהרת בני נוער ואחר כך על טהרת הצעירים. צעירים

¹⁴ הרב יהודה עמיטל (1924 - 2010) נולד בשם יהודה קליין. היה ראש הישיבה המייסד של ישיבת הר עציון, הוגה דעות, מייסד מפלגת מימד ושר בממשלת ישראל.

אלה לא למדו להעריך מבחינה חינוכית את השפעת תפילתו של אותו "זקן ויש לו בנים וביתו ריקם", דמות של שליח צבור רצוי בתעניות לפי המשנה במסכת תענית. אנחה שוברת לב, הד קול בכי חרישי בתפילה שלעתים ניתן היה להיתקל בהם בבתי כנסת ותיקים - דברים אלו לא דיברו אל לבם של בני הנוער. ייסוד בתי הכנסת החדשים נעשה מתוך כוונה לקרב את הצעירים לבית הכנסת, ואמנם נעשו כמה פעולות נכונות בשטח, אבל "נשמה" לא הצליחו להחדיר לתוך בתי כנסת אלו. הצליחו לקרב בני נוער לבית כנסת, אבל לא לתפילה. בינתיים הצעירים הזדקנו, אבל בתי הכנסת ברובם נשארו כמות שהיו, ללא לחלוחיות וללא רוחניות.

ד. יש כאן גם ביקורת נסתרת כלפי אופייה של אותה התחרדות שמדברים עליה לאחרונה, ושנתפסו לה לא מעטים מבוגרי הישיבות. הביקורת מתייחסת לאופייה הביצועי של אותה התחרדות. מבחינת הקפדה ודקדוק בתחומי הלכה מסוימים הביצוע נראה מושלם, אבל המטען הרוחני הפנימי של אהבת ה' ויראתו, שבדרך כלל חייב להתלוות להקפדה על הידורים ודקדוקים, לא נראה בעין למסתכל מן הצד. הפער בין חובות הלבבות לחובות האברים, כביטוי של בעל "חובת הלבבות", בלט ביותר, ומכאן המסקנה המתבקשת, לדידם של בני הנוער, שלא זו הדרך ויש לחפש דרכים חדשות.

דברים אלה שמנתי, אני מניח, שימשו זרז לתופעות החדשות שעליהן אנו מדברים. לאמיתו של דבר, את שורשיהן של תופעות אלו ניתן למצוא באופיים הפנימי של החיים הדתיים בעידן המודרני העכשווי, ואני מתכוון בעיקר לאופי דתיותם של יהודים הפתוחים למודרנה ואינם מסתגרים בגטאות.

עם ישראל קיבל את התורה מסיני, על פי חז"ל, מתוך שני מניעים. האחד - "נעשה ונשמע"; השני - כפיית הר כגיגית עליהם. לכאורה, אין דבר נעלה יותר מקבלת תורה מתוך רצון ונכונות פנימית; המדרש מספר שבשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע, התפעלו מלאכי מעלה ושאלו מי גילה רז זה לישראל. אך עם כל זה, קבלת תורה המבוססת אך ורק על קבלתה מרצון, ללא יסוד של כפייה, יש בה פגם. וכך כותב המהר"ל בספר "תפארת ישראל":

"אבל מה שכפה עליהם ההר, שלא יאמרו ישראל 'אנחנו קיבלנו התורה מעצמנו, ואם לא היינו רוצים לא היינו מקבלים התורה'. ודבר זה לא היה מעלת התורה... אין ראוי שתהיה קבלת התורה בבחירת ישראל, רק שהיה הקב"ה מחייב ומכריח אותם לקבל התורה, שאי אפשר זולת זה שלא יחזור העולם לתוהו ובוהו" (פ"ב).

בתקופה האחרונה הרושם המתקבל אצלי הוא שיהודים אלה, שעליהם אני מדבר, שומרים תורה ומצוות לא מתוך מחויבות אלא מתוך בחירה חופשית, מתוך הכרה בעליונותם של חיים על פי התורה על-פני חיים המנוערים משמירת מצוות. תחושת המחויבות נחלשה בתקופה אחרונה, אם לא נעלמה כליל. לפנינו תופעה של קבלת עול מתוך רצון לקבל את העול ולא מתוך הכרה שהעול

כפוי עלינו. איני יודע ראשיתה של תופעה זו; אני, בכל אופן, בהופעות ציבוריות בארץ ובחו"ל, מדבר על התופעה הזאת למעלה מעשר שנים.

כאן יש להדגיש עובדה משמעותית. לא מדובר על יחס של בחירה מרצון כלפי כל מצווה ומצווה וכלפי כל הלכה והלכה, אלא מדובר על בחירה מרצון ביחס לעצם החיים הדתיים בכללותם, הנעשית מתוך הכרה ברורה שקבלת אורח חיים דתי יש בה יסוד של מחויבות להלכה. יש כאן קבלת מחויבות להלכה כחלק מן החיים שאדם בחר בהם, מתוך רצון ולא מתוך מחויבות.

אין ספק שגישה כזאת לתורה ומצוות נובעת מן האווירה התרבותית השוררת כיום בעולם. העמדת האינדיבידואליזם הליברלי כיסוד מרכזי בתרבות ימינו והעמדת זכויות הפרט בראש סולם הערכים הביאו לידי הלך רוח של חופש ממחויבות. עצם המחויבות לערך או לאובייקט כלשהו מנוגד לרעיון החופש. מכיוון שכך, כל מחויבות - בין אם מדובר במחויבות לעם, למדינה, לחברה או למשפחה - אין לה מקום בעידן של חופש הפרט. במחויבות יש אלמנט של כפייה, אך רק עשייה מתוך בחירה חופשית רצויה.

אין פלא, אפוא, שהאדם הדתי המודרני מושפע מאווירה זו גם ביחס לגישתו הדתית, וכך הופכת הבחירה מתוך רצון להיות היסוד הדומיננטי בעולמו הדתי. ושוב יש להדגיש - גם בגישה זו המחויבות להלכה קיימת, ולא זו בלבד שהיא קיימת אלא היא מודגשת ביתר שאת, מתוך הכרה שזהו עוגן ההצלה הבלעדי מהיטמעות מוחלטת בתוך האווירה התרבותית שמסביב.

והנה הגענו למה שקורה היום אצל הנוער שעליו אני מדבר. הנוער עשה צעד נוסף, צעד מרחיק לכת ומסוכן: הוא הוציא מהלקסיקון שלו גם את המחויבות להלכה. כל מחויבות פסולה. המושג סמכות מעורר אצלו חשד שמחויבות נגזרת בעקבותיו, ומכאן ההתנגדות גם לעצם המושג סמכות. ואחרי שגם סמכות הוצאה מן הלקסיקון שלו, מה נשאר? נשארה ההתחברות. גופי תורה ומצוות שהוא יכול להזדהות אתם ותואמים את אישיותו, שה"אני" שלו יכול להתחבר אליהם חווייתית, הופכים להיות חלק מה"אני" שלו, וזה הבסיס הבלעדי לאורח החיים של שמירת המצוות שלו. ההתחברות חייבת להיות אישית ואינדיבידואלית, וממילא חייבת להיות חווייתית. חוויה זה עניין אישי; כל אחד חווה בדרך שלו. התחברות על יסוד תבונה והיגיון חסרה את היסוד האישי האינדיבידואלי, באשר היגיון זה דבר אוניברסלי ולא אישי, ולכן אינה מספקת אותו.

13. אצט"ק
צדיקה המחויבות
אל ההתחברות,
והאט צצתק
המחויבות אצט"ק
סותרת את החוויה
וההתחברות?

בטבעה של דרישה להתחברות, ללא אלמנט של מחויבות, היא שלא סגי בהתחברות חד-פעמית בעת רצון, אלא יש צורך בהתחברות חדשה מדי פעם מאחר ומחויבות לא קיימת. כמו כן ברור שגם התחברות של פעם בעת רצון לא יוצרת מחויבות לזמנים אחרים שאין בהם עת רצון.

והמרחק מכאן להתחברות סלקטיבית אינו גדול. התחברות סלקטיבית פירושה שלא מסתפקים בהתחברות לחיי תורה בכלל, אלא יש צורך בהתחברות נקודתית לכל מצווה ומצווה, ואז קורה שלמצווה מסוימת מצליחים להתחבר ולמצוות אחרות לא מצליחים.

הנוער הזה מצפה שהקב"ה יפנה אל האדם ויציע לו מצוות שדרךן הוא יוכל להגיע לחוויה דתית ולהתרוממות נפשית; סגנון זה מדבר אל לבו של אותו נוער. אבל לקבל את הקב"ה כמלך מצווה ופוקד וכופה - דבר זה הוא למעלה מהשגתו ואינו מדבר אל לבו. הגמרא (ר"ה כח ע"א) אומרת שמצוות לאו ליהנות ניתנו, ומוסיף שם רש"י: "להיות קיומם להם הנאה, אלא לעול על צוואריהם ניתנו". אמרה זאת, לפי טעמים של בני הנוער, מתייחסת לדור אחר.

לסיכום, לפנינו תופעה קשה, גם אם היא מביאה בני נוער להתלהבות בתפילה תוך שירה וריקודים. **אם ארצה ללכת בעקבות ר' לוי יצחק מברדיצ'ב וללמד עליהם זכות, אומר שהביקוש להתחברות נובע מתחושת הניכור שמאפיינת היום את העולם. מרבים לדבר על כך שבעקבות אמצעי התקשורת העולם הפך בימינו להיות כפר גלובלי. לדעתי יש כאן טעות בהגדרה - העולם הפך להיות לא לכפר גלובלי אלא ל כ ר ך גלובלי, כרץ גדול עם כל תחלואי העירוניות, שמגבירים את תחושת הניכור באוכלוסייתו. האוטומטיות שהתפשטה לכל תחומי החיים הביאה לידי כך שהקשרים בין בני האדם לבין המציאות הסובבת אותם הפכו להיות נטולי מימד אנושי. הכל הופך להיות וירטואלי, הווירטואלי הוא המקור, והממשות היא כאילו חיקוי של הווירטואלי. כל הדברים האלה מגבירים את תחושת הניכור, במיוחד אצל צעירים שטרם התאזרחו אזרחות מלאה בעולם ועדיין מחפשים את דרכם בחיים. מה פלא אפוא שמחפשים תרופה לכך בהתחברות.**

יש להניח שלמעשה יש רמות שונות של דרישה ל"התחברות", והמודל שהצגתי הוא מודל קיצוני. בכוונה בחרתי במודל קיצוני זה, כי לדעתי בכל הדגשת יתר של "התחברות" קיימת סכנה שתוביל למודל שתיארתי.

יודע אני שלהתמודד עם תופעה זו אין זה מספיק להצביע על הסכנות. יש צורך להתמודד חזיתית עם עצם האידיאולוגיה של ה"התחברות". בהקשר זה אני רוצה לעמוד על נקודה אחת.

למילים יש דינמיקה. המלה "מחויבות" היא מילה חדשה המעוררת אסוציאציה של כפייה, של דבר שאינו חלק מעצמנו אלא כפוי עלינו. במקורותינו המילה הבאה במקום מחויבות היא נאמנות - "נאמן אתה להחיות מתים": כביכול מחויבותו של הקב"ה היא להחיות מתים. יותר מזה - "וארא אל אברהם וכו' אני ה'", ומפרש רש"י: "נאמן ליתן שכר". שם הוי"ה מצביע על נאמנות.

לפעמים גם המונח אמונה הוא ביטוי לנאמנות - "ומקיים אמונתו לישני עפר". **אמונה, בלשון חז"ל, היא אמן בו יתברך משום שהוא מקור הנאמנות.** "יען לא האמנתם ביי פירושו לא היה לכם אמן ביי. במשלי נאמר: "ורב אדם יקרא איש חסדו ואיש אמונים מי ימצא" (כ', ד), וכותב על זה המהר"ל: "איש אמונים מי ימצא - הן שתהיה האמונה בו יתברך, הן שתהיה האמונה שהוא נאמן

בכל עסקיו והנהגתו". אמונה, איפוא, מבטאת שני דברים: אמון בו יתברך ונאמנות בכל הנהגתו, ובמילים אחרות - מחויבות. לעומת הזרות שיש במילה מחויבות, המילה נאמנות מבטאת משהו שקרוב לאדם. זו מילה שלא מעוררת שום אסוציאציה לא-נעימה, מילה המבטאת דבר שאדם מתגאה בו.

מחויבות היא לא דבר חיצוני אלא היא נובעת מן הטבעיות האנושית; טול מן האדם את טבע הנאמנות - או במילים אחרות, טול ממנו את המחויבות - נטלת ממנו את צלם א-לקים שבו...

עולם המתקומם נגד מחויבות מתקומם בעצם נגד טבעו האנושי, ואני מאמין שהטבע יתגבר בסופו של דבר, וכל התופעה הזאת - שהיא תופעה אנטי-טבעית, אנטי-אנושית - תיעלם בעתיד הלא-רחוק.

הגמרא במכות (דף כד ע"א) אומרת: "תרי"ג מצוות נאמרו לו למשה... בא דוד והעמידן על אחת עשרה... בא ישעיהו והעמידן על שש... בא מיכה והעמידן על שלוש... בא חבקוק והעמידן על אחת, שנאמר וצדיק בצדק באמונתו יחיה". אין הכוונה לאמונה במובן שאנו משתמשים בו היום, אלא במובן שבו השתמשנו קודם - אמון בו יתברך. וכך אנו קוראים בחבקוק (פרק ב'): "כִּי עוֹד חִזוֹן לְמוֹעֵד וְיָפֶחַ לְקֶחֶץ וְלֹא יִכָּזֵב אִם יִתְמַהֵמָה חֶכְהָ לֹא יִבָּא לֹא יֵאָחֵר: הִנֵּה עֹפֶלָה (לשון עזות) לֹא יִשְׁרָה נִפְשׁוֹ בּוֹ וְצִדִּיק בְּאֲמוּנָתוֹ יִחְיֶה", משמעות דבריו היא שהאמונה כי אכן בוא יבוא היא צד אחד של אמונה, והצד השני הוא שהצדיק בנאמנותו, במחויבותו, יחיה. **בא חבקוק והעמידן על אחת - על אמונה שהיא מטבע שיש בו שני צדדים: אמון בנאמנותו של הקב"ה כלפי האדם, ונאמנותו של האדם כלפי הקב"ה, מה שקרוי בשפה שלנו מחויבות. כך הופכת המחויבות להיות יסוד התורה כולה, וצדיק באמונתו יחיה."**

הרב שג"ר¹⁵ – "חוויה, מיסטיקה וחידוש הנבואה"

לוחות ושברי לוחות, עמ' 164 – 168

השפעת העידן החדש על הציונות הדתית הובילה להדגשת החוויה בעבודת ה'. צמיחתם של מנייני קרליבך, המשיכה לשירה וריקודים בתפילה, והעניין המחודש בחסידות, יונקים לדעתי מרוחות העידן החדש. מגמה זו זכתה לביקורת חריפה מצד רבנים, מחנכים והוגים משורות הציונות הדתית, בין השאר מפני פחד מפני שגישה זו מובילה לאנרכיה דתית... התפוררות הקולקטיביות, אבדן האמון באמת אובייקטיבית מוחלטת וערעור על הבלעדיות של התבונה בארגון חיי האדם.

לפני שנים אחדות הכתיר הרב עמיטל נושא זה בכותרת 'בין התחברות למחויבות'. הוא העמיד את התופעות השונות הללו על הניגוד שבין קבלת דרך התורה וחיי התורה כחיים שמקורם בקבלת עול, כמי שמצווים ועומדים, לבין חיי תורה ורוח מתוך התחברות, חיים שהאדם מקיימם מתוך רצונו

¹⁵ הרב שג"ר, הרב שמעון גרשון רוזנברג (1949 - 2007) היה ראש ישיבה והוגה דתי מודרני, בעל הגות עם מאפיינים נאו-חסידיים ופוסט מודרניים. בשנת תשנ"ו הקים את ישיבת שיח יצחק ביישוב אפרת ועמד בראשה עד לפטירתו.

האינדיבידואלי, תוך שהוא נותר לבדו או מצטרף לקבוצה זו או אחרת, אבל אינו מוכן לראות בחיי התורה חובה הכפויה עליו מלמעלה.

אכן, רבים חוששים מפני האנרכיה שעלולה הדגשת החוויה להביא, ומתריעים מפני סיכונים – אך טענה לסכנה איננה הוכחה לקיומה. אדרבה, הצד השני ממיט על עצמו סיכונים לא פחות כבדים, כדוגמת יצירת דמויות מנוכרות, בעלות קשיחות מוסרית אך נכות רגשית, מכונות אינטלקטואליות יעילות, שהן לא פעם מאובנות וחד צדדיות, בעלות מוסריות חסרת פתיחות אמיתית, רחמים ואנושיות. על כן בשורות הבאות אני מבקש להצביע דווקא על העומק הדתי ועל הסיכויים לגאולה הטמונים בדגש חדש – ישן זה על החוויה הדתית.

14. תארו בלשונכם
חוויה שחוויתם
במהלך תפילה,
צטיית מצוות או
חוויה רוחנית
אחרת. מה יצר את
תחושה החוויה?

את ההתייחסות לתופעת החוויה הדתית אני מבקש לפתוח בהליכה כמה וכמה דורות אחורה, להגותו של רבי יהודה הלוי. ניתן לראות בריה"ל פילוסוף של החוויה. את דבקו הוא שואב מהחוויה: 'טעם ולא הקשה' (מאמר ד', סעיף טז)... למעשה ריה"ל רואה את החוויה הדתית המלאה כחוויה מיסטית. חוויה דתית מלאה באה לידי ביטוי בעולם של הנס ולא בעולם של הטבע, עולם דתי שלם הוא עולם בדיוני ופנטסטי. זהו גם מקור ההתנגדות שלו למתן טעמים שכליים למצוות... לפיכך אין פלא שריה"ל ראה בשמחה ובהתלהבות אמצעים לדבקות – 'ואם תעלה עליזותך במצוות אל מדרגת הזמר והריקוד יהיו לך גם אלה עבודת האלוקים ואף על ידם תדבק בעניין האלוקים' (מאמר ב', נ').

גם לטענה הרווחת כי החוויה גורמת לאדם להיות מרוכז בעצמו וכי לא עבודת האלוקים עומדת כאן במרכז אלא הנאת האדם, ניתן למצוא מענה בהגות היהודית לדורותיה. אכן, מנין לנו שההנאה פוגמת במעשה הדתי? – להיפך!... לפי כמה וכמה תפיסות ביהדות התענוג הגבוה הוא תכלית העבודה הדתית. ובאמת, מה אנו מחפשים כשאנו לומדים תורה? לשם מה אנו באים לשמוע שיעורי תורה? למה אתם קוראים דברים אלו? הפחד הבסיסי שלי, החוזר ונשנה כל פעם כשאני עומד ללמד שיעור, הנו הפחד שלא לומר שום דבר. ודאי, אני מעביר אינפורמציה, אומר תכנים, אך השאיפה איננה לתוכן, אלא לתוך, להשראה, לתענוג, לשיעור רצון עמוקה...

באחת משיחותיו מזהה הסבא מסלבודקה את העונג עם הקדושה, וזאת בהקשר גופני דווקא: 'יהנה הקדושה של יום השבת באה דווקא על ידי תענוגים גשמיים, כגון אכילה ושתיה...' הקדושה היא איכות של עונג. הסבא מוכיח זאת מעונג שבת – הרי עיקרה של השבת הוא עונג השבת, ההתענגות על ה'. יש בשבת גם היבטים אחרים... אך עיקר השבת הוא העונג. זוהי קדושה השורה סביב שולחן השבת: רוח של הארת פנים, לכידות, אחדות לבבות השורה בתוך היחסים המשפחתיים סביב שולחן זה. הרמוניה כזו היא עונג של הוויה יהודית המתענגת על עצמה. ליהודי יש 'חוש לקדושה', להתענגות על הפנימיות, גם אם היא איננה מובנת. הקדושה המזוהה עם העונג היא מופע פנימי הנוכח בליבם של הדברים. היא מופיעה כישותם, כלשד שלהם... זוהי ההתענגות של היהודי

בקימו כיהודי, עונג המלווה בהרמוניה עמוקה מאוד... כך בשבת וכך בלימוד: הסיבה ללימוד היא גילוי העונג, שהוא התגלות הנקודה הפנימית ביותר של הקיום. לכן בחוויה ובתענוג הכרוכים בחיפוש המיסטי של צעירינו אין פסול – להיפך, הם עשויים להיות בסיס לעולם דתי עמוק הרבה יותר מזה המבוסס על לימוד ויגיעה.

הרב שלמה אבינר¹⁶ – התחברות למצוות

ספריית חווה, כ"ח סיוון תשע"ה

אנו אוהבים את כלל התורה, את כלל המצוות, ומתחברים אתן. גם זו אינה בהכרח אהבה רומנטית. הנצי"ב מוולוז'ין באחת מתשובותיו (משיב דבר א מד) מסביר שיש שתי מדרגות באהבת ד'. יש מדרגת כל אדם ויש מדרגת צדיקים עליונים. מדרגת כל אדם היא מה שהזכרנו קודם לכן, אפילו נגד היצר הרע, אפילו נוטל את נפשך ובכל ממונך. יהודים פשוטים קיימו, מקיימים ויקיימו זאת בכל דור ודור. אבל יש אהבה של חסידים עליונים באנגלית - LOVE הוא מאוהב בד', חושב עליו יומם וליל, הוא חולה אהבת ד', כהגדרת הרמב"ם: "שיאהב את ד' אהבה יתרה עזה מאוד עד שתהא נפשו קשורה באהבת ד' ונמצא שוגה בה תמיד כאילו חולה חולי האהבה שאין דעתו פנויה מאהבת אותה אישה והוא שוגה בה תמיד, בין בשבתו בין בקומו בין בשעה שהוא אוכל ושותה, יתר מזה תהיה אהבת ד' בלב אוהביו" (הלכות תשובה י', ג'). זו מנגינה שאי אפשר להפסיק. זו מדרגת חסידי עליון ולא מדרגת כל אדם, שאינו חי במצב תמידי של התרגשות עצומה.

בתורה מושג ה'התחברות' אינו מופיע. זהו מושג הנגזר מהסתכלות אינדיבידואליסטית. לא ריבונו של עולם מעניין אותי אלא רק דבר אחד: אני. שיהיה לי נעים, ואינני נגד המצוות אך אם למשל התפילה תנעם לי עכשיו, אתפלל. ואם חצאית ארוכה תנעם לי, אלבשנה... האידאל של חיי הוא: אני, שאני אתחבר. שיוויתי את עצמי לנגדי תמיד ולא את ריבונו של עולם. אם נעים לי להתחבר עם ריבונו של עולם, וזו חוויה נפלאה, נשגבה, אעשה זאת. אם התפילה תהיה חוויה בנוסח שירה מרגשת, אשתתף בה. אם לא, אעדיף להצטייד ברשמקול ולשמוע מוסיקת רוק כבד. אין זה נכון שאותו נער מתחבר לד'. התחברות לד' היא ביטול היש בפני האלוהות, היא מצב נפשי שבו אין לאדם בעולמו אלא רק דבר אחד: ריבונו של עולם. בשבילו הוא מבטל כל רצונו ומחשבתו, כוחו ואישיותו, כל שכלו ורגשו. זהו ביטול היש "לאשתאבא בגופא דמלכא" (אורות הקודש ג', ל) – להישאב בגוף המלך. מי שמגיע למדרגה זו, בוודאי שמח לקיים את מצוות ד', בין הן קשות, ובין שקלות לו. הוא עובד את ד' בשמחה, כדברי הרמב"ם "שישמח אדם בעשיית המצווה

15. מצא האמרה
"שיוויתי ה' לנגדי"
תמיד "היא אכן
יסוד קבני"ן
היהדות ע"פ
הקטע שקראת?

¹⁶ הרב שלמה חיים הכהן אבינר (נולד בשנת תשי"ג - 1943) הוא ראש ישיבת עטרת ירושלים בירושלים ולשעבר רב היישוב בית אל. עורך שיחותיו של רבו הרב צבי יהודה קוק. נודע גם בספרים הרבים (למעלה מ-200 בשפות שונות) שיצאו על פי שיעוריו ובתשובות ההלכתיות הרבות שהוא עונה מדי יום.

ובאהבת האל" (סוף הלכות סוכה ולולב). הוא אוהב את ד' לכן הוא שמח לקיים את מצוותיו גם אם הן קשות.

לפעמים המצוות קשות, כגון לטבול תחת הקרח או לבקש סליחה מחבר שנפגע, אפילו לצום בתשעה באב. ללכת לצבא ולהילחם ביחידה קרבית בגבורה, זה קשה. בכל זאת האדם שמח. ומדוע? כי הוא עושה את רצון ה'.

ערך לימוד תורה

יש הסוברים כי לימוד תורה שייך במהותו רק לאנשים בעלי כשרונות מסוימים כגון: שכל, זיכרון, התמדה וכח רצון – פועל יוצא ממחשבה זו מוביל לכאורה למסקנה כי לימוד התורה מיועד רק ליחידי סגולה בעלי כשרונות נעלים. מחשבה זו מנוגדת כמובן לדברי חז"ל בנושא זה. נפתח בדברי הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה:

הרמב"ם – חיוב לימוד תורה

הלכות תלמוד תורה, פרק א', הלכות ח' ט'

כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים ואפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה:

גדולי חכמי ישראל היו מהן חוטבי עצים ומהן שואבי מים ומהן סומים ואף על פי כן היו עוסקין בתלמוד תורה ביום ובלילה והם מכלל מעתיקי השמועה איש מפי איש מפי משה רבינו:

המהר"ל, בהקדמתו לספר "תפארת ישראל", מדייק בפסוק שאנו נוהגים לומר בזמן הגבהת ספר התורה: "וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל". (דברים, ד, ב')

מהר"ל¹⁷ – "לעסוק בדברי תורה"

תפארת ישראל, הקדמה

וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל (דברים ה') הכתוב הזה רוצה לומר, כי התורה חפץ מונח כל הרוצה לזכות בה יזכה בה, ולכך לא אמר אשר שם לפני ישראל רק לפני בני ישראל, כמו דבר המונח לפני כל הרוצה לזכות זוכה בה. ולא יאמר האדם כי התורה לא נתנה רק לגדולי החכמים שהם רחוקים מן הטעות, אבל התורה נתנה לכל, ולא יאמר גם כן אולי אשגה בתורה...

16. כתבו בלשון
מרוצה ערק לימוד
התורה הוא ערק
מרכלי בצמדות ה'?

ומפני זה נראה כי הברכה על למוד התורה לעסוק בדברי תורה, ואין מברכין ללמוד תורה... כי לכך מברכין לעסוק בדברי תורה, כי ללמוד תורה לא שייך רק על מי שלמד תורה ומכווין ההלכה לאמיתתה שבזה שייך למוד תורה, אבל מי שאינו מכווין ההלכה על אמיתתה אין זה למוד, לכך מברכין לעסוק בדברי תורה, בין שהוא מכווין ההלכה או שאינו מכווין ההלכה, רק שיכווין ללמוד האמת אע"ג ששגג.

¹⁷ רבי יהודה ליוואי, המהר"ל (היר"פ - הישע"ט, 1520 – 1619): שימש כרבה של פראג. כתב ספרי מחשבה רבים: תפארת ישראל, גבורות ה', נתיבות עולם, חידושי אגדות על השי"ס ועוד. ספריו מבוססים על עיון והעמקה במדרשי חז"ל והשפיעו רבות על עולם המחשבה.

המהר"ל מדגיש בדבריו כי חובת לימוד התורה מיועדת לכל אדם וכל מי שרוצה לזכות בלימוד יכול לעשות זאת. אדם אינו צריך לחשוש שמא לא יבין נכון את התורה, למרות שבהחלט צריך להתפלל לכוון לאמיתתה של תורה, כיוון שיש ערך גדול לעצם לימוד התורה, לעצם העיסוק בדברי תורה.

חשיבותו הגדולה של לימוד התורה בהקשר לפסוק "והגית בו יומם ולילה" נלמד מדברי הרב סולובייצ'יק:

הרב סולובייצ'יק – "והגית בו" – מעורבות ומסירות

מתוך תמלול שיחה לתלמידים. תרגום והבאה לדפוס: הרב עמיחי גורדין

כשמנתחים את הציווי "והגית בו יומם ולילה" לאמיתו, מתברר למרבה הפלא שהוא אינו ציווי על חשיבה וגם לא על למידה. הציווי "והגית בו" הוא ציווי על מעורבות ומסירות. ציווי המכוון ללב ולא לראש. אני מכיר יהודים שלומדים בשכל ובכל זאת אינם מקיימים את "והגית" במלואו. "והגית" פירושו להוקיר, לחוות, לדאוג לתורה ולאהוב אותה. לראות את האור הגדול ולהחזיק את התורה קרוב אליך.

נהגו בקהילות ישראל השונות בעת שמוציאים ספר תורה לגשת ולנשק אותו. מה זה בא להביע? למדנות? גאונות? עומק? אדם יכול ללמוד בהרבה עומק, ועדיין להיות חסר. כדי שנפשו של האדם תהיה מלאה עליו לשאוף להיות מאוהב בתורה, פשוט מאוהב בתורה. "ישקני מנשיקות פיהו". כשאנחנו מנשקים אנחנו מראים שאכפת לנו, אב מנשק את בנו מכיוון שאכפת לו. אם מנשקת את בנה מכיוון שהיא אוהבת אותו.

17. מיוצ
לדעת
הדגיש הרב
סולובייצ'יק
כי לימוד
התורה מיוצ
לדג ולק
לרא?

זה לא לימוד כשלעצמו, זה הגות. החיים במלואם מרוכזים בתורה. בלי תורה אין לנו ערך. התורה היא הערך שלנו, האוצר שלנו – זה הציווי הנפרד של "והגית בו יומם ולילה".

"והגית" – זה לא סתם לשבת מול הגמרא. "והגית", זה אומר שלא משנה היכן אתה, לא משנה אם הדברים הולכים בטוב או ברע, אתה נשאר עם התורה. גם שאדם נכשל וגם כשאדם מצליח. האדם חי בתודעה שיש אוצר אחד שחשוב יותר מכל הדברים האחרים – תורת משה.

יהושע בן נון הביס 31 מלכים, והקים מדינה גדולה. הוא עלול היה לחשוב בטעות שמדינה גדולה וחזקה ומצב שבו יהודים חופשיים זהו ההישג הגדול והחשוב ביותר. לא, אומר הקב"ה ליהושע, יש משהו חשוב יותר – "והגית בו". עוד יבואו ימים קשים ורעים, עוד יהיו תאוונות, עוד תפסיד בקרבות, עוד תרגיש שההשגחה הא-לוהית כבר אינה לצידיך. אל תיפול רוחך יהושע, יש משהו שתמיד ימשוך אותך בחזרה וזה "והגית בו יומם ולילה". גם כשהעולם מחשיך בעדך – אל תשכח את אור התורה.

אין לזה כל קשר ללמידה, זאת מערכת יחסים של אהבה, רגשות חמים ועזים, בדיוק כמו שאימא מרגישה כלפי ילדה הקט. בלי חישובים, בלי מחשבות – אהבה חמה ועזה. אותו דבר בדיוק אנו אמורים להרגיש כלפי התורה.

אתם יודעים מי פיתח את הרעיון של "והגית בו יומם ולילה"? את הרעיון של לאהוב את התורה, להתמסר לתורה, לתת את עצמך בעבור התורה?

דוד המלך. כשאתה קורא את דוד המלך בספר תהילים פרק קי"ט, אינך נפגש בשיעורים הגדולים של דוד המלך ובלמדנות שלו. אתה נפגש ב"נר לרגלי דבריך", זה האור שלי. "ואור לנתיבתי".

כשיש לי מצב רוח רע, כשאני מרגיש בחשכה, נטוש ומתוסכל, אני נזכר ב"לולא תורתך שעשועיי... אבדתי בעוניי". האם יש יהודי שהתנסה בסבל כמו הסבל של דוד המלך? אף שקיים מרחק רב ביני ובין המקום שבו דוד המלך נמצא, אני שואב ממנו השראה. גדלתי בבית שבו לא רק למדו תורה אלא גם היה ברור בו כי התורה היא הדבר שאתה דואג לו הכי הרבה בחיים. אם תיקח ממני את התורה תיקח ממני את המהות. לא יהיה לי בשביל מה לחיות. לא יהיה לי שום אידיאל בחיים. לא יהיה לי כלום, אאבד את כל עולמי. שום דבר לא יעזור לי, לא המשפחה הנפלאה שלי, לא הילדים האהובים שלי. כלום.

בימינו יש אנשים שסובלים רבות. הם סובלים מתסכול, משעמום, מחרדה. יש רופאים פסיכיאטריים שנותנים כל מיני תרופות שמרגיעות וגורמות לאדם להיות שלו. אני אישית לא יודע אם הן עובדות, מכיוון שאף פעם לא ניסיתי אותן; יש לי סם הרגעה משלי. סם ההרגעה שלי הוא כשאני יושב מול הגמרא ומתחיל לקרוא. לאט לאט אני מתחיל להרגיש יד מרגיעה, יד אימהית תומכת בראש הכואב ואומרת: "טיפש אחד, אתה לא לבד".

בצד אחד יושב אביי, וממולו רבא, הנה הרמב"ם, הנה ר' עקיבא איגר, והנה ר' יוחנן בן זכאי – אתה בחברה טובה מאוד. ולאט לאט מצב הרוח הדיכאוני נעלם. פשוט נעלם. איני מדבר מהרהורי הלב ומסברות הבטן, אני מדבר מניסיוני האישי. זאת התרפיה שלי, זה ה"לולא תורתך שעשועיי" הפרטי שלי.

יש שתי נוסחאות לברכת התורה. הרי"ף גורס – "על דברי תורה", ראשונים אחרים גרסו "לעסוק בדברי תורה". שימו לב לפרט מעניין, איש אינו גורס את הגרסה המתבקשת – "ללמוד תורה". הברכה היהודית היא לא על "לימוד התורה". הברכה היא על הזכות והחסד המופלא שה' נתן לנו. על התורה המתוקה שקיבלנו ממנו.

עסק פירושו להתמקד במשהו, לכבוש אותו, להתמכר לו, להתמסר, לאהוב, להיות מעורב. כל הדברים הללו יחד זה "להתעסק". זה לא לימוד עיון אלא מעורבות רגשית. אנו לא מבקשים מה' שיעזור לנו להבין את התורה. אנו מבקשים להיות קשורים אליה – "והערב נא ה' א-לוהינו". גם בברכת אהבה רבה הרעיון הזה חוזר, איננו מדברים על להבין אלא על לאהוב. אנו מבקשים להרגיש את מתיקות התורה, את החמימות שלה, את האור שלה.

וזאת המשמעות האמיתית של הברכה – עזור לנו להרגיש את מתיקות התורה – "והערב נא".

אחת השאלות החשובות שאנו שואלים את עצמנו היא מהו ערך לימוד התורה אם בסופו של דבר אנחנו שוכחים חלק ניכר מלימודינו? במקור להלן נלמד משל נפלא מפיו של הרב סולובייצ'יק. עיקרו של המשל להבהיר שערך לימוד התורה איננו מתבטא רק בעובדה שאנו זוכרים אותו, אלא בעיקר בהשפעה הנפשית שיש ללימוד התורה על טיהור מידות האדם ועיצוב אישיותו הרוחנית. לאור זאת ניתן לומר שיש ערך גדול ללימוד התורה בפני עצמו גם במקרים שאיננו זוכרים מה שלמדנו.

הרב סולובייצ'יק – משמעות דברי התורה שנשכחים

מפני הרב, כתובים וערוכים בידי הרב צבי שכטר, בית המדרש די'פלאטבוש. ירושלים, תשס"א

... ולהבין את העניין, איזו תועלת יש במה שלומדים תורה בעולם הזה אם תמיד שוכחים, אמר בזה רבנו על פי המדרש, דמשל למה הדבר דומה, למלך שבא לעיר, והביא איתו עגלה מלאה חביות, והניח את העגלה בסמוך לנהר, וביקש מכל תושבי העיר שייקח כל אחד חבית וימלאנה מים מן הנהר, ויוביל את החבית עם המים מן הנהר אל העגלה, וישפכו את כל המים שבה אל תוך העגלה, והטיח שלעבר יחזור לעיר לראות אם עשו כדבריו, וייתן שכר לכל המקיים את צויו. תיכף לאחר שעזב המלך את העיר, לקחו כל אחד ואחד חבית בידו, והתחילו לשאוב מים מן הנהר ולהוריקם אל תוך העגלה, ופתאום הבחינו כולם שכל החביות מלאות הן סדקים ונקבים, וכמעט כל המים שבתחת נשפכו לארץ קודם שהגיעו לשפכם אל תוך העגלה, ורק כמה טיפין נשארו בחבית בשעה ששפכו לעגלה, והבינו כולם שאפילו ישאבו מים כל היום וכל הלילה, לעולם לא יצליחו למלא את העגלה מים. והחליטו רוב אנשי העיר שלא לבזבז את זמנם בהעברת המים שבחביות, כי אין בפעולה זו שום תועלת, ובוודאי הייתה כאן איזו טעות מצד המלך בצויו. והיה שם אדם אחד מתושבי העיר שצעק עליהם, ואמר להם – הלא חכם גדול הוא מלכנו, ומסתמא לא טעה במה שציווה, ובוודאי יש לו בזה איזו כוונה נסתרת, ואיך אפשר למנוע מלקיים את צווי המלך בדחייה קלה כזו – שלפי השגתנו ושכלנו אין שום טעם ותכלית לפעולה זו. וככה נשאר הדבר. שרק אותו היחיד קיים את ציווי המלך. ושאר בני העיר לא קיימוהו. לעת ערב, חזר המלך אל העיר, והופתע לשמוע שרק אדם אחד קיים את דבר מצוותו, והתחיל לצעוק על שאר אנשי העיר על שמרדו בו – שלא צייתו לדבריו. וכשהציעו לפניו את טענתם, שבוודאי יש כאן איזו טעות, שהרי החביות היו מלאות סדקים ונקבים, השיב להם המלך ואמר, שמעולם לא הייתה כוונתו בצויו בכדי שתתמלא העגלה במים, דלא לזה היה צריך, אלא שחביות אלו מזוהמות היו מאד, וכוונתו הייתה שעל ידי כך שהמים היו יורדים דרך הנקבים הרבה פעמים, יהיו החביות נשטפות ונקיות.

וכך הוא העניין בלימוד התורה גם כן, שאף על פי שהאדם שוכח את כל מה שהוא לומד, מכל מקום, עצם הדבר שדברי התורה נכנסים דרך אוזן זו ויוצאים דרך האוזן האחרת, זה גופא מועיל לנקות את מידותיו ואת מוחו ואת מהלך מחשבתו.

התורה והחיים

שאלה: האם נכון לומר כי אדם דתי, שומר מצוות ועובד ה' באמת, אינו יכול להנות מחיי עולם הזה? האם קיימת סתירה בין עולם המצוות לבין הגשמת הרצון לאכול מאכלים טובים, להתפתח מבחינה מקצועית, להעשיר את השכלתי וללבוש בגדים יפים? להלן נעסוק בשאלה חשובה זו בעקבות דברי גדולי ישראל. נפתח את הלימוד בדברי ר' יהודה הלוי בספר הכוזרי:

ריה"ל – יסודות עבודת ה' על פי התורה

כוזרי, מאמר שני, סעיף נ'

אמר החבר: התורה האלוהית לא העבידתנו בסגופים כי אם למדתנו את המדה הנכונה בצוותה עלינו לתת לכל כח מכוחות הנפש והגוף את החלק המגיע לו בצדק בלי אשר נבכר את הכח האחד על פני האחרים כי העדפת הכח האחד מביאה להזנחת כח אחר.

18. הסמ"כ
את צמרתו
fe האמת אדון
והפוראן
הצופא.

אדם הנוטה לצד כח התאוה נחלש בו כח המחשבה ולהפך וכן כל הנוטה לצד הניצוח נחלש בו צד אחר. אורך הצום אינו אפוא עבודת אלהים אצל האדם אשר תאוותיו מועטות וגופו חלש להפך אדם כזה צריך לחזק את גופו למען ישוב לאיתנו ואף מעוט רכישת קניינים אינו עבודת אלהים אצל מי שהרכישה מזדמנת לו בלא יגיעה ואינה מבטלת אותו מלמוד החכמה ומן המעשה הטוב ביחוד אם אדם זה מטופל בבנים או אם בדעתו להוציא ממונו לשם שמים. להפך, לאיש כזה ריבוי הרכישה נאה יותר.

כללו של דבר שלשה הם יסודות עבודת האלוה על פי תורתנו: היראה והאהבה והשמחה.

התקרב אל אלוקיך בכל אחת מאלה ואכן בכניעתך בימי התענית לא תקרב אל האלוה יותר מאשר בשמחתך בשבתות וימים טובים אם שמחתך זו באה מתוך מחשבה וכוונה כי כשם שהתחנונים צריכים מחשבה וכוונה כך גם השמחה בדבר האלוה ובמצותו צריכה מחשבה וכוונה למען תשמח במצווה עצמה מתוך אהבתך למצווה עליה ותכיר מה מאד היטיב לך בה.

וכאלו באת לביתו כקרוא אל שלחנו ומנעמיו ותן שבח על כך בפיך ובלבך ואם תעלה עליזותך במצוות אל מדרגת הזמר והריקוד יהיו לך גם אלה עבודת האלהים ואף על ידם תדבק בעניין האלוהי אך גם דברים אלה לא מסרתם תורתנו בידי איש ואיש כי אם קבעה שיעור כולם כי אין זה ביכולת האדם לתקן תקנות לכל אחד מכוחות הנפש והגוף כראוי לו ולקבע שיעור המנוחה והעבודה הראוי לנו וכן לקבע שיעור מה שתוציא הארץ בתנובתה עד שתזקק לשביתה בשמיטה ויובל ועד שיפרישו ממנה את המעשר וכדומה. על כן קבע האלוה עצמו שביתה השבת ושביתה המועדים ושביתה הארץ וכל אלה הם זכר ליציאת מצרים וזיכרון למעשה בראשית, כי שני העניינים האלה קשורים זה בזה. שניהם נעשו ברצון האלוהי בלבד, לא במקרה ולא בטבע. כאמור כי שאל נא לימים ראשונים וגוי

השמע עם קול אלהים וגוי' או הניסה אלהים וגוי' כך נעשתה שמירת השבת עצמה להודאה בריבונות האלוה.

ריה"ל – תורה ופרישות

כוזרי, מאמר שלישי, סעיף א'

אמר החבר :

זאת תורת עובד האלוה משלנו :

אין הוא פורש מן העולם עד שיהיה הוא למשא על העולם והעולם למשא עליו ואינו מואס בחיים שהם אחת הטובות שהשפיע האלוה עליו (והא-לוה מזכירם כחסד באמרו: "את מספר ימיך אמלא והארכת ימים") להפך אוהב הוא את העולם ואת אריכות הימים שהרי הם המקנים לו את העולם הבא כי כל מעשה טוב שהוא מוסיף בעולם הזה מעלהו מדרגה בעולם הבא...

אמנם רוצה היה להגיע למעלת חנוך שנאמר בו ויתהלך חנוך את האלהים או למדרגת אליהו להפנות מעסקי העולם הזה ולהתייחד עם חברת המלאכים שאז לא היה חש ביחידות ובבידודות כי היה מוצא לו צוות במלאכים ולהפך מצטער היה להימצא ברב עם כי תחסר לו בתוכם ראית מלכות השמים שעמה אינו צריך לא למאכל ולא למשתה אכן לאנשים אשר כאלה ראויה הבידודות הגמורה גדולה מזאת הללו מתאווים למות כי כבר הגיעו למדרגה אשר אין מדרגה למעלה ממנה שיקוו לעלות אליה.

והנה החכמים המתפלספים אוהבים גם הם את הבידודות לשם זכוך מחשבותם שעל ידי זה הם יכולים להוציא בהיקשיהם ההגיוניים מסקנות נכונות ועל ידי אלה תעלה בידם האמת בכל השאלות אשר נשארו להם ספקות בהן אך עם זה מבקשים הם לפגוש תלמידים שיביאו אותם אל מחקר נוסף ואל חיזוק הזיכרון (כמו שהאיש השוגה בצבירת ממון אינו רוצה כי אם בחברת אדם שאפשר לסחור עמו ולהרוויח על ידו) זאת היא מדרגת סוקרטס והדומים לו אבל אלה אינם כי אם יחידי סגלה שכיום אין תקוה להגיע למדרגתם.

אמנם בהיות השכינה שורה בארץ הקדושה על האומה המסוגלת לנבואה נמצאו שם אנשים שפרשו מן העולם ושכנו במדברות אולם הם התחברו לדומים להם ולא היו מתבודדים לגמרי. גדולה מזאת מחזקים היו איש את אחיו בידיעת התורה ומצוותיה המקרבות אל המדרגה ההיא האלוהית בקדשה ובטהרה אלה היו בני הנביאים.

אולם בזמננו אנו ובמקומנו אנו ובקרב העם הזה וכשאין חזון נפרץ כשהחכמה הנקנית מועטת והחכמה המטבעת נעדרת כל המשקיע עצמו בפרישות של נזירות מכניס עצמו בייסורים ובחלי נפשי וגופני איש אשר כזה יראו בפניו דכדוכי החלאים, אך בני האדם יחשבום לדכדוכי ענוה וכניעה וככה יהיה לשבוי המואס בחיים מתוך שהוא קץ במאסריו

19. הספיקול את
המשפח: "כשהחכמה
הנקנית מועטת
והחכמה המטבעת
נעדרת".

ובייסוריו, לא מתוך שהוא מוצא הנאה בבדידות וכיצד לא יהיה כדבר הזה והרי אדם זה לא דבק באור האלוהי עד שימצא בו את חברתו כנביאים...

נניח כי איש זה ירא אלהים הוא וחסיד אבל אוהב הוא לשוחח עם אלהיו ביחידות ולעמד להתחנן ולהתפלל בכל התחנונים והבקשות שאפשר לו לזכר אשר לתחנונות המחדשות לא ימצא בהן הנאה כי אם לימים מועטים כל זמן שהן חדשות אך במידה שהן נעשות שגורות בפיו אין נפשו מתפעלת מהן ואין בזה יסוד לא לכניעה ולא לכליון נפש וכך הוא נשאר יומם ולילה במצב שנפשו תובעת ממנו ספוק צרכיה הטבעיים.

הרמב"ם – יחס התורה אל הגוף

שמונה פרקים, פרק רביעי

מה שעשו אותם החסידים בקצת הזמנים וקצת אנשים מהם גם כן, מנטות אחר הקצה האחר בצום, וקימה בלילות, והנחת אכילת בשר ושתיית יין, והרחקת הנשים, ולבוש הצמר והשער, ושכונה בהרים והתבודד במדבריות, לא עשו דבר מזה אלא דרך רפואות, כמו שזכרנו, ולהפסד אנשי המדינה גם כן, כשיראו שהם נפסדים בחברתם ורעות פעולותיהם, עד שיפחדו מהפסד מידותיהם בעבורם, על כן ברחו להם למדברות ולמקום שאין שם אדם רע, כמאמר ירמיה הנביא עליו השלום (ירמיה ט' א'), "מי יתנני במדבר מלון אורחים ואעזבה את עמי ואלכה מאתם כי כלם מנאפים עצרת בוגדים". וכאשר ראו הכסילים שהחסידיים עשו אלו הפעולות ולא ידעו כונתן, חשבו שהן טובות וכונו אליהן, בחשבם שיהיו כמותם ויענו את גופתם בכל מיני ענוי, ויחשבו שהם הקנו לעצמם מעלה ומדה טובה ושעשו טובה ושבה יתקרב האדם לשם **כאילו השם יתברך שונא הגוף ורוצה לאבדו**, והם לא ידעו שאלו הפעולות רעות ושבהן תגיע פחיתות מפחיתות הנפש ואין להמשילם אלא לאיש שאינו יודע במלאכת הרפואות, כשיראה בקיאים מהרופאים שהשקו חולים נוטים למות סמים... ופסקו מהם המזון, ונרפאו מחוליים ונמלטו מן המוות הצלה גמורה, ואמר הסכל ההוא, אחר שאלו הדברים מרפאים מן החולי, כל שכן שיעמידו הבריא על בריאותו או יוסיפו בה, והתחיל לקחת אותם תמיד ולהתנהג בהנהגות החולים, שהוא יחלה בלי ספק, כן אלו הם חולי הנפשות בלא ספק בלקחם הרפואות על הבריאות.

מעיונינו בדברי ריה"ל ודברי הרמב"ם למדנו שההתנזרות מהחיים איננה דרכו של עובד האלוקים ואיננה הנורמה המתבקשת. בד בבד, לאור מה שלמדנו, מעניין לקרוא להלן את דברי הרמב"ם, בהלכות תלמוד תורה.

הרמב"ם – מצוות תלמוד תורה

הלכות תלמוד תורה פרק ג' הלכה ו'

מי שנשאו לבו לקיים מצוה זו כראוי ולהיות מוכתר בכתר תורה לא יסיח דעתו לדברים אחרים ולא ישים על לבו שיקנה תורה עם העושר והכבוד כאחת כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל ולא עליך הדבר לגמור ולא אתה בן חורין ליבטל ממנה ואם הרבית תורה הרבית שכר והשכר לפי הצער.

20. כי צד צדצתק
 ניתן להסביר את
 דברי הרמב"ם מן
 המצוות העכשויות
 שאיננה מסתפקת
 ב"פת במלח תאכל".

פרופ' נחמה ליבוביץ'¹⁸ – "לא יהיה לך אלוקים אחרים על פני"

עיונים בספר שמות, עמ' 235-233

בכמה מקומות ממקורותינו העתיקים, גם בש"ס וגם במדרשים, מצאנו לחז"ל שאמרו שיצר עבודה זרה כבר שחטוהו אבותינו (=ביטלו אותו) ואנחנו נשאל: הייתכן שציווי זה כבר מיותר לגבינו, שכבר נשחט יצר עבודה זרה ואין לנו צורך להתעמק בו ולחדור לעומק משמעותו ולהזהיר בנינו ובני בנינו להימנע מללכת אחרי פיתויי עבודה זרה? ונראה שחז"ל התכוונו רק לאחת הצורות האין סופיות של עבודה זרה. כך יסביר לנו "בעל העקידה": "ויש בכלל זה העבודה זרה הגדולה המצויה היום בעולם מציאות חזקה והיא: התכוונות כל המחשבות והעסקים לקיבוץ הממון ולהצלחת הנכסים, שהמה להם האלוהים האדירים אשר עליהם הם נשענים, ובאמונתם הם נסמכים ועל קדושת שםם הם מכחישים אלוה ממעל ועוזבים את תורתו..." האמנם התנגדה התורה לרכוש? הנה היה אברהם אבינו כבד במקנה, וכן יצחק, ולא נחשב להם הדבר לחטא... מהי איפה העבודה הזרה? הפיכת האמצעי לתכלית, עשיית הכלי המשרת לאדון... גם ערכים בלתי חומריים, לא "מעשה ידינו", אלא פרי רוחנו ומשאת נפשנו, ערכי אמת, ערכים יקרים לנו אשר עליהם טובים שבנו מוסרים נפשם, ערכים כמולדת, לאום, מדינה, אם הם חדלים להיות אמצעים, כלים בלבד לעבודת הבורא ונהפכים לתכלית, שכל השאר, כל כוחות הנפש והגוף נדחה מפניה... הרי אף הם עבודה זרה. יוצא אפוא, שאין דיבור "לא יהיה לך" אוסר קיבוץ ממון, או אהבת מולדת, או שמחת חיים, כל זמן שאלה אינם אלא אמצעים לעבודת הבורא.

השילוב בין התורה לחיים הוא שילוב מהותי המבטא את תורת ישראל כ"תורת חיים". בתורתנו אין הזרחה לפרוש למנזרים ולהתנתק מהחיים, אלא דווקא הפוך. להלן נלמד את דברי הרב עדין אבן ישראל (שטיינזולץ) ואת דברי הרב קוק בנושא זה:

¹⁸ נחמה ליבוביץ' (ג באלול ה'תרס"ה - ה' בניסן ה'תשנ"ז; 3 בספטמבר 1905 - 12 באפריל 1997), הייתה פרשנית ופרופסור למקרא, מורה ומחנכת, כלת פרס ישראל בתחום החינוך (1956). עסקה בהוראת תורה נביאים וכתובים, וחיידשה דרך לימוד חדשה בתנ"ך.

הרב עדין אבן ישראל (שטיינזלץ)¹⁹ – התורה – תבנית העולם כולו

שלושה עשר עלי שושנה

חוק התורה לא זו בלבד שהוא עוסק בענייני החומר, אלא יש בו צד נוסף, העלול להראות מטריד ומביך, והוא – שאין הוא מצמצם עצמו לתחום אחד, למקומות ולדברים מסוימים בלבד, אלא הוא מתפשט, מקיף וחודר את תחומי החיים כולם. דרכה של התורה אינה כאותן דתות, המפקדות רק חלק מסוים מחייו של האדם בתחום ההתייחסות אדם – אלקים.

21. הדג'א'א כ'צ'צ'
ל'צ'צ'ת'כ'ט התורה
י'כ'א'ה ל'ה'י'ות
א'ש'א'מ'ת כ'ח'י'
י'ו'א'י'ם
(כ'א'ק'צ'ו'צ'ות,
כ'א'ו'ו'ר'ה ו'כ'ו')

כל העמדה כזו של דת מול חייו של אדם בנויה על ההנחה שיש תחום מסוים ומוגדר של קדושה, שהאדם יכול להיכנס אליו או לצאת ממנו לעיתים מזומנות, וממילא – שישנו גם תחום אחר שהוא ניטראלי, חסר משמעות, מעין חלל ריק שבו אין, כביכול, משמעות לקב"ה והתייחסות אליו.

התורה, שהיא כאמור, תבניתו של העולם כולו, מתייחסת בהכרח, באופן גלוי או סמוי, באמירה מפורשת או בהנחיה מרומזת, על ידי חוק מוגדר או הדרכה כוללת – אל מכלול הדברים שבמציאות העולם, ואין היא יכולה להיות מוגבלת לחלקם בלבד. אין לראות את התורה כפינה בתוך העולם, אלא את העולם כולו כמצוי בתוך התורה, וממילא לא יתכן שחלק כלשהו בעולם יהיה מופקע מתחומה של התורה... ככל שהאדם נכנס להזדהות עמוקה יותר עם התורה, הוא מכיר במשמעותה בתחומים רחבים יותר. אין היא מצטמצמת עוד לשורה מוגדרת של מעשים החלים במקומות ובזמנים מסוימים, אין היא מתבטאת כאידיאל בחייו של נזיר או בפרישה ממציאות העולם, אלא היא פועלת בדיוק בכיוון ההפוך: בכניסה מפורטת יותר, משמעותית יותר לכל חלק של העולם, לכל פרט של החיים האישיים המעשיים: החל במעשיו הגדולים ובהחלטותיו החשובות של האדם – הנוגעים למעשיו ולהתקשרויותיו הבין אישיים בתחומי המעשה של המסחר, החקלאות והתעשייה, כמו בתחומי הרגש, האהבה והיחסים הבין אישיים – וכלה בפרטי החיים הנראים קטנוניים ובלתי חשובים. במובן מסוים, אין חוק התורה מחדש דבר שאינו קיים ממילא בתוך המציאות, לא מעשה ולא מחדל, אלא רק מוסיף פרטים של עשייה, התאמה ושינוי דרכי פעולה קיימות. עם היות כל מעשיו של האדם – בשוכבו ובקומו, בלכתו בדרך ובעסקו בעסקיו – מוגדרים ומכוונים על פי חוק התורה, אין הכוונה זו של החוק משנה את מהותם כליל, אלא רק נותנת להם כיוונים והגדרות, או מפזרת בהם פרודות של משמעות.

בסיכומו של דבר, גם על פי חוקי התורה, האדם נשאר חופשי לנוע בכל תחומי ההווה האנושית, אלא שבכל התחומים יוצרות המצוות כיוון, עידון ועיצוב מסוים של דרך הפעולה האנושית. כך

¹⁹ הרב עדין אבן ישראל (מוכר בשם משפחתו הישן שטיינזלץ; 1937–2020) חיבר ספרי הגות יהודית וביאורים, בפרט לתלמוד ולחסידות. נודע בעיקר בשל פירושו לתלמוד והיותו בעל ידע רחב בתחומי דעת שונים. חתן פרס ישראל למדעי היהדות לשנת 1988, עיטור נשיא מדינת ישראל לשנת 2012 ויקיר ירושלים לשנת 2017. שימש כנשיא הישיבות התיכוניות מקור חיים ושפע מקור חיים וכך כנשיא ישיבת תקוע. השתייך לחסידות חב"ד.

מעשי המצוות כולם הם, ביסודם, פעולות אנושיות רגילות, אלא שהם מקבלים עיטור וסיגנון על ידי הוראותיה של התורה.

הראי"ה קוק – הקב"ה מתגלה בכל כוחות החיים

פנקסי הראי"ה, חלק ד', עמ' ק'

עצם האמונה בתור דת, איננה צריכה להקיף את כל החיים כולם, כי החיים הם למעלה ממנה ורחבים הם ממנה, והתורה היא בשביל ישראל. אבל נשמת האמונה, היא אור החיים האלהיים שבתוכה, זה הוא גבוה ונעלה מן הכל, והחיים נערכים רק לפי אותו החלק שהם זוכים מהארתו...

מה שאין אלהים מושג כי אם מתוך הדת, זה הפיל את העולם בעומק השפלות. האלהים צריך שיהיה נודע מכל החיים, מכל ההוויה וממילא יהיה ידוע בכל החיים ובכל ההוויה. הדת היא אמצעי עוזר להכשיר את המעשים, המידות, הרגשות, סדרי החברה החיצוניים והפנימיים, באופן מתאים המכשיר את החיים ואת ההוויה לדעת אלהים. אלהים אינו מתגלה בתוך הדת כי אם באותה המידה שהדת עצמה היא חצובה ממה שלמעלה מן הדת. דת זהו השם הנאות אצל כל עם ולשון, לא כן בישראל. תורת חיים איננה דת לחוד. תורת חיים שלנו היא התגלות אלהים, המתגלה בתוכה ביחד כמכל ההוויה. התורה וההוויה, בהיותם לאחדים מגלים הם את אלהים בחיים, בתוך הנשמה הפרטית והכללית. הקודש והחול הוא חלוק מצד הדת. הדת תשים את משטרה על ענייני הקודש ותניח את ידה מענייני החול. זהו מושג מחויב ממושג הדת, האלהים הוא מתגלה מן הכל, מתוך הקודש ומתוך החול.

דוגמא להשפעה הנדרשת של הקודש על החול ומעורבותה ההכרחית של התורה בכל תחומי החיים נוכל למצוא להלן בחילופי המכתבים בין הסופר אז"ר (אלכסנדר זיסקינד רבינוביץ'), לבין הרב קוק:

הראי"ה קוק – הרחבת הקודש על חיי החול

מאמרי הראי"ה, חלק שני עמ' 502 – 506

מכתבו של הסופר אז"ר²⁰

זה כמה שאני רוצה להגיד לפני סופרנו הנכבדים מה "בעל הבית" פשוט כמוני דורש מספרותנו... אולם דרישתי מהספרות העברית איננה דומה כלל לדרישתי מהספרות הכללית. כשאני שם פני אל הספרות הכללית, אז אני רוצה לדעת פוליטיקה, סוציולוגיה, ושאר העניינים המניעים את הרוח האנושיות. שם אני בן אדם ככל בני האדם "ואין דבר אנושי נעדר ממני". אבל בשעה ש-אני נכנס אל היכל ספרותנו, אז אני חולץ את נעלי. כי אל היכל הקודש אני רוצה להיכנס. פה אני רוצה למצוא פתרון לא לשאלות זמניות, אלא לשאלות נצחיות, הנוגעות לפנימיות נשמת. רוצה אני למצוא שם דברים, שישמו לי כנפיים לעלות למעלה מהשמים שנטו על ראשינו המטריאליסטים:

²⁰ אלכסנדר זיסקינד בן צבי-הירש רבינוביץ - בראשי תיבות: אז"ר; (1854 – 1945) היה סופר, עורך, ביוגרף ומתרגם עברי.

רוצה אני למצוא שם איזה ניצוץ מישעיהו, מר' עקיבא, מר' שמואל הנגיד, מר' יהודה הלוי, מהרמב"ם...

תשובת הראי"ה קוק

יותר מדאי אדוני 'מחקת את הסאה' [צמצמת], בדרישתך מאת ספרותנו שתהיה מוקדשת רק לשאלות נצחיות. קשה היה לי להאמין שדברים כאלה, הנטולים מן החיים, יצאו מפי איש משכיל שכמותך היודע את העולם ואת החיים.

22. מהי הנקודה
המרכזית בדברי
הרה"ק קוק וכי?
ניתן להשיב?
כאילו?

אבל מצאתי את הסיבה של מחיקת סאה זו ב"טומאה הרצוה" של הגלות שעודנה מפרכסת בתוך נשמתך. מארת אלהים היותר נוראה של הגלות, היא מורד הלב... נפשות דלולות, רצוצות ושבורות, שאינן יכולות לקבל אור וחיים מעשיים של גאולה וישועה, גם לכשתבוא. והפחד מכל ספר העומד מחוץ לתחום הצר של מושג הקדושה [כפי] שהגלות יכולה לסמנו, מדלדל את חיינו הרוחניים, ובורא לנו נשמות חלושות, שאינן יכולות לקבל את האומץ של האור הרוחני, העתיד להאיר עלינו בברקים מאירים וחודרים בדרך תחייתנו בארץ אבות... כל אלה הרעיונות וכיוצא בהם, פרי הגלות המה, תולדות של הטומאה הרצוה שארסה מחלחל בקרבנו מאז גלינו מארצנו ונשברנו מהיות גוי חי שוכן בארצו, ונשינו [איבדנו] טובה. שכחנו שהשאלות הזמניות, הנם צרכי צבור גדולים ואדירים. וצרכי צבור, הנם תמיד עומדים במדרגה אחת עם למוד התורה. שגם היא 'נבראת בשביל ישראל' ושאלות צבוריות, אי אפשר לפתור בלי השתתפות הספרות. עם חי סופג את כל מה שדרוש להטבת חיינו מהקולטורה [התרבות] העולמית הכללית. אבל הכל הוא מביא אל תוך כוורתו, אל תוך ספרותו, אחרי שמתקן אותם לפי תנאי חיינו המיוחדים... בא הזמן שאנו צריכים להתחשב עם חיי המציאות ולהרחיב את תחומנו...

אמנם צדקת במחאתך על כל הזוהמא והנבלה אשר ספגה ספרותינו אל תוכה בימים האחרונים ביחוד. ובפרט שאין אלו נכנסים כלל אל חוג החיים. אי אפשר לחיי עם בלי מדע, בלי שירה, בלי יופי, אבל אפשרים הם, וביחוד לישראל, להיות בלי נבלה, בלי סרחון רשע, ובלי טומאות בשר ורוח.

...נגד זה אנו צריכים להלחם. ודווקא בנשק של הגדלת דרישת החיים. אבל לא לצמצם את הספרות שלנו רק בהיכל הקודש, כאשר אמרת, כי אם להרחיב את גבול הקודש גם על כל חיי החול, ועל כל דרישותיהם, ועל כל המדעים הנדרשים להם. "ביום ההוא היה על מצלות הסוס קודש להי".

הרמב"ם – הוצאת כוחות הנפש לתכלית אחת

שמונה פרקים, פרק ה'

צריך האדם שישתמש בכוחות נפשו כולם לפי הדעה שהצענו בפרק שלפני זה. וישים לנגד עיניו תכלית אחת והיא: השגת השם יתברך, כפי יכולת האדם לדעתו. ויהיו מעשיו כולם, תנועותיו ומנוחותיו וכל אמרי פיו מביאים אל התכלית הזאת, עד שלא יהיה במעשיו שום מעשה לבטלה, רצוני לומר: מעשה שלא יביא אל התכלית הזאת.

כגון זה, שיהא מכוון באכילתו ובשתיתו, ושנתו ויקיצתו, ותנועתו ומנוחתו, לבריאות גופו לבד. והחפץ בבריאות גופו, שתמצא הנפש כליה בריאים, שלמים. והתמסרה לחכמות, וקנות המעלות המידותיות והדבריות, עד שיגיע לאותה התכלית.

ועל פי היקש זה, אין כוונתו אותה שעה ההנאה בלבד, עד שיבחר במזון ובמשתה את הערב ביותר, וכן בשאר ההנהגה. אבל יכוון אל המועיל ביותר, בין שהוא ערב ובין שאינו ערב; או יכוון אל הערב ביותר מבחינת מדע הרפואה. כמי שפסקה תאוותו למזון, ומעוררה במאכלי-תאוה ערבים, מתובלים.

והוא הדין מי שהתרגשה עליו מרה שחורה, ועמד והסירה בשמיעת הניגונים ובמיני הזמר, ובטילוג בגינות ובבניינים נאים, ובישיבה עם צורות נאות וכיוצא בדברים שמרחיבים הנפש ומסירים הרהוריו הקודרים ממנה. **והמכוון בכל זה, שיבריא גופו, ותכלית בריאות גופו: לקנות חכמה.**

והוא הדין מי שטרם והתעסק בקנות הממון, תהיה תכליתו בקיבוצו שיוציאו למעלות, ושימצאהו לקיום גופו והמשך מציאותו, עד שיציג וידע את השם יתברך, מה שאפשר לדעתו ...

אבל הנכון, שישים תכלית הליכותו בריאות גופו והמשך מציאותו בשלום, כדי שישארו כלי כוחות הנפש, אשר הם אברי הגוף, שלימים. ותתעסק נפשו מבלי עיכוב במעלות המידותיות והדבריות.

וכן כל מה שילמד מן החכמות, ומן הידיעות האלו שמשמשות דרך לאותה התכלית, אין דין ודברים עליו.

ומה שאין תועלת בו לאותה התכלית, כשאלות האלגברה וההשוואה וספר החרוטים והתחבולות, והרבות בשאלות ההנדסה ומשיכת המשקלים והרבה כיוצא באלו, תהיה הכוונה בהם: חידוד המוח והתעמלות הכוח הדיברי בדרכי המופת, עד שיגיע לו לאדם קניין הידיעה בין ההיקש המופתי וזולתו, ויהיה לו זה דרך, שיגיע בו לידיעת אמיתת מציאות השם יתברך.

הרב יוסף קאפח²¹ - המידות ודעת ה'

"כתבים", חלק א' עמ' 79-80

חז"ל הדגישו אצל אברהם אבינו את המידות: עין טובה, נפש שפילה ורוח נמוכה. מידות אלו הם הבסיס למהפכה הרוחנית שעשה אברהם אבינו ובעזרתן השתחרר מהחומריות ופעל רק באמצעות השכל וקשר מתמיד עם ידיעת ה'.

הערה: המידות השליליות כגון גאווה וראיית הרע אצל הזולת גורמות לאדם לשקוע בחומריות ומנתקות אותו מהקישור לצד השכלי שבו. לעומת זאת, המידות הטובות: עין טובה, נפש שפילה ורוח נמוכה מוציאות אותו מעולם החומר ומקשרות אותו לעולם הרוח.

במסכת אבות שנינו "כל שיש בו שלושה דברים הללו הרי זה מתלמידיו של אברהם, וכל שאין בו שלושה דברים הללו הרי זה מתלמידיו של בלעם. תלמידיו של אברהם: עין טובה, ונפש שפלה ורוח נמוכה". משנה זו לכאורה תמוהה מאד, היאך הניחה המשנה כל גדולותיו ונוראותיו של אברהם אבינו ולא מצאה במה לתארו כי אם במידות, ובצמצום בשלוש מידות הללו. איה פעולתו האדירה שפרסם מציאותו של הקב"ה בעולם, איה פעולתו הכבירה בלמדו לכל באי עולם יחוד שמו של הקב"ה בכל מקום בואו?!... והנה משנתינו התעלמה מכל הגדולות והנוראות הללו, מכל הפעולות הכבירות אשר בהם הפך אברהם אבינו עולמות אדירים, זעזע איתני עולם. אלפים ורבבות, כלשון הרמב"ם, מרדו במלכם ובעבודתם ונהו אחרי תורתו של אברהם, והמשנה התעלמה מכל אלה ויחדה והדגישה שלש מדות הנראות לעיני האדם הפשוט דברים של מה בכך. ברם, כאשר ננסה לחדור לעומק דברי חז"ל ניווכח כי לא דבר ריק הוא. עם ההתבוננות נכיר את צדקת חז"ל. עם העמקת החשיבה נבין כי כל הגדולות והנוראות אשר עשה אברהם אבינו לא הגיע אליהן אלא לאחר שהצליח לסגל לעצמו את המידות הללו שלושתן, ולהשתחרר כליל מכל סוגי דרישות החומר, כך שבכל פעולותיו שלטו רק השכל והדעה, וכל כולו נתון היה בקשר מתמיד עם ידיעת ה' והמחשבה בו, ולא נותר לשום מדרש ממדרשות הגוף יכולת למשוך אליו, או אף להעיב ולפגום בתמידות הקשר המחשבתי. ומילא אברהם אבינו כל הצרכים הכרחיים של החומר רק כדרך שאדם זן ומכלכל את בהמתו מבלי שיחוש הוא עצמו כל רגש רוחני מושך לאותן הדרישות, ורק משום כך זכה שנאמר לו: "התהלך לפני והיה תמים".

²¹ הרב יוסף קאפח (ה'תרע"ח - ה'תש"ס 1917-2000) שימש כפוסק הלכה חבר בית הדין הרבני הגדול וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל. כמו גם מתרגם, מהדיר ומפרש כתבי הרמב"ם ועשרות ספרים של ראשוני ספרד ותימן, בעל השפעה רבה על קהילות יהודי תימן בארץ ישראל. זוכה פרס ישראל, פרס הרב קוק, פרס ביאליק, פרס הרב מימון ופרס כץ, וכן בעל תואר דוקטור לשם כבוד מאוניברסיטת בר-אילן.